HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr./13,63 € - Steunende leden: 800 fr./19,52 € - Beschermende leden: 1.200 fr./29,27 €
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax 09 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27

E-mail: landvanaalst@wol.be
Website: http://users.skynet.be/sky39205/lva.html

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

(ON)SCHULD EN BOETE : COLLABORATIE, REPRESSIE EN EPURATIE IN TWEE KATHOLIEKE BASISSCHOLEN TE AALST (1940-1962)

Wouter VAN DER SPIEGEL

Bij het onderzoek naar aanleiding van het samenstellen van het boek "Het Sint-Maarteninstituut (SMI), 1881-1980" kwam ook enig archiefmateriaal van de parochiale basisschool "St.-Jozef" in de Meuleschettestraat aan het licht. Deze school was namelijk in 1960 overgenomen door het SMI. De archiefdossiers hebben betrekking op de oorlogsperiode en werpen een licht op de (al dan niet vermeende) collaboratie en de repressie en epuratie van enkele onderwijzers van de St.-Jozefschool [1]. Toen uit conctacten met Wim Meyers van het voormalige Centrum voor de Studie van de Tweede Wereldoorlog (nu: Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij) bleek dat er weinig of geen onderzoek gebeurd is over repressie en epuratie in het (katholiek) onderwijs, groeide de idee om een vergelijkende studie te maken over het SMI en de St.-Jozefschool [2].

Het is een periode die nog altijd moeilijk ligt - zelfs na meer dan een halve eeuw - om vrij en openlijk over te praten, ook voor familieleden of kinderen van de overleden betrokkenen. We mogen echter niet vergeten dat België en Vlaanderen zich toen eigenlijk in een soort situatie van burgeroorlog bevonden. De recente gebeurtenissen in Rwanda en ex-Joegoslavië indachtig, is het misschien iets gemakkelijker om ons een idee te vormen over het irrationele van een dergelijke situatie.

[1] Niet te verwarren met het St.-Jozefscollege in de Pontstraat, dat in de volksmond beter bekend is als "Groot College" of "Jezuïetencollege"; of met het St.-Jozefinstituut voor meisjes, in de St.-Jozefstraat (J. GHYSENS, De zusters franciscanessen. Aalst, 1896-1996, p.16-17. Aalst, 1996), dat vanaf 1998/99 met het SMI gefusioneerd werd.
En dan is er nog een basisschool die in 1879 onder impuls van pastoor Veyt werd opgericht in de Vrijheidstraat en toegewijd was aan St.-Jozef, en dus ook St.-Jozefschool genoemd werd. In 1884 verhuisde deze naar de St.-Jozefstraat. Vanaf het schooljaar 1998/99 fusioneerde ze met de basisschool van het SMI .

[2] We zijn veel dank verschuldigd aan Geert Van Bockstaele, bij wie de idee voor dit vergelijkend onderzoek ontstond, die een groot deel van het archiefmateriaal heeft aangebracht en die ons met raad en daad bijstond. Hetzelfde geldt voor Wim Meyers, die als WO-II-specialist zorgde voor het concrete concept, de feedback en enkele belangwekkende bijlagen. Eigenlijk kunnen we dus spreken van een coproductie, werkwijze die zeer verrijkend is.

Omdat dat wat gebeurde, gebeurd is, er niets kan aan veranderd worden en de familieleden er niet voor verantwoordelijk zijn enerzijds en omdat het anderzijds misschien goed is voor diegenen die deze periode niet hebben meegemaakt te weten wat er juist gebeurd is, hebben we geprobeerd alles zo openlijk mogelijk te beschrijven. Niet om eventuele oude wonden open te rijten, maar om beter te kunnen begrijpen. Misschien kan het helpen om dit in de toekomst te vermijden... En misschien is dit "praten over" ook eerst nodig vooraleer er echt sprake kan zijn van excuses en van een historisch pardon (voorstel dat op 27/8/2000 gelanceerd werd op de IJzerbedevaart, maar nogal verdeeld onthaald werd).

I. PAROCHIESCHOOL ST.-JOZEF

1. Situering [3]

De gesubsidieerde vrije lagere jongensschool "St.-Jozef" in de Meuleschettestraat te Aalst werd als parochieschool opgericht in oktober 1892 door pastoor Désiré J. Willems [4]. In 1908 waren er reeds acht klassen met ca. 450 leerlingen. Achtereenvolgens waren André De Waegenaere [5], J. Van de Vijver, A. Walgraeve (tot 1914), Marcel Comeyne (1914-47) en Robert De Bondt (1947-60) er directeur. In 1917 waren er tien klassen. Bestuurder zonder klas was André De Waegenaere. Het beschermheerschap lag bij Abdon Van Herrewege, pastoor van de St.-Jozefkerk [6]; Petrus Morre, onderpastoor [7]; Emiel Grillaert, handelaar en Polydoor Van Ghyseghem, nijveraar [8]. Vanaf 1/9/1925 werd een klaslokaal van de katholieke Jongensschool, Meulenschettestraat (Patronage) in gebruik genomen door de St.-Jozefschool van de zusters franciscanessen o.i.v. het toenemend leerlingenaantal. Juffrouw Camilla Sergeant ging er heen met een 50-tal jongens (derde leerjaar). Einde juli 1930 werd de klas daar geschorst [9].

[3] G.VAN BOCKSTAELE, Het Sint-Maarteninstituut, 1881-1980, p.177-180. Aalst, 1980.
[4] D.J.Willems (°1835, †1911) was pastoor in de St.-Jozefparochie in Aalst van 1879 tot 1911 (L.SCHOKKAERT, Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent, 1802-1997, dl.2, p.610. Leuven, 1997).
[5] Deze was "bestuurder" van 1903 tot 1921. In 1922 werd hij directeur van het VTI waaraan hij reeds vanaf 1911 als leraar verbonden was (K.BAERT, e.a. Geschiedenis van het VTI, p.24,25,62. Erpe-Mere, 1986).
[6] Pastoor van de St.-Jozefparochie van 1913 tot 1927 (1862, †1953)(L.SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.527).
[7] Onderpastoor van St.-Jozef van 1907 tot 1917 (°1870, †1948) (Ibidem, p.340).
[8] Notulen van de gemeenteraad van 24/9/1917 n.a.v. de aanneming der lagere school Meuleschettestraat (Stadsarchief Aalst).
[9] J.GHYSENS, De zusters franciscanessen. Aalst, 1896-1996, p.41.

In 1940 waren er 290 leerlingen, maar er was geen schuilplaats tegen eventuele bombardementen [10]. In 1943 wordt melding gemaakt van acht klassen onder leiding van "een bestuurder met klas". Het beschermcomité bestond toen uit Jozef De Cock, pastoor van St.-Jozef [11]; Marcel De Gendt [12] en Lodewijk (Louis) Teirlinck [13], onderpastoors; Jozef Ghyselen, advocaat (en kort nadien vrederechter); Edward Clinckaert, geneesheer en Leon Dufour, geneesheer [14]. In 1946 had Maurice Weyn [15] onderpastoor Teirlinck opgevolgd in de beheerraad [16].

In de volksmond behield de school lange tijd de naam van "armenschool" omdat de leerlingen niets hoefden te betalen voor hun schriften of voor andere schoolbenodigdheden. Dit in tegenstelling tot de "rijke" school van het SMI. Derhalve wilden de ouders hun kinderen niet graag naar de "armenschool" sturen.

In het begin van de jaren vijftig ging het leerlingenaantal in dalende lijn, terwijl dat van het SMI bleef stijgen. Het schoolgebouw was sober en dringend aan herstelling toe. De parochie kon (of wou) echter niet meer de nodige gelden ter beschikking stellen om de school aantrekkelijker te maken. De pastoor was dan ook maar al te graag bereid om de school te laten overnemen.

Ook het weghalen van (meestal goede) leerlingen door de parochiale geestelijkheid of door proosten van jeugdbewegingen droegen bij tot het dalend aantal leerlingen (en tot spanningen met de onderwijzers). Op die manier bleven enkel minder goede leerlingen in de hogere klassen over, wat op zijn beurt geen stimulans was voor de andere ouders om hun kinderen er de ganse voorbereidende afdeling te laten volgen.

Het lag niet zo voor de hand dat het SMI de school zou overnemen, want er was reeds een akkoord met het aanpalend VTI. En bovendien was er ook enige doorstroming van leerkrachten. Enkele onderwijzers van de St.-Jozefschool hebben hun carrière verder gezet in het VTI: Hendrik Walgraeve (wiskundeleraar van 1915 tot 1933 en onder-directeur van 1939 tot 1946), Hubert De Baere (wiskundeleraar van 1913 tot 1969) [17].

[10] J. GHYSENS en J. DE VOS, Aalst, zomer 1940, p.94. Tielt, 1975.
[11] Pastoor van St.-Jozef van 1927 tot '49. Nadien deken van Aalst tot 1963 (°1879, †1966) (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.117).
[12] Onderpastoor van St.-Jozef van 1939 tot 1950 (°1903, †1986) (Ibidem, dl.1, p.127).
[13] Onderpastoor van St.-Jozef van 1933 tot 1945 (°1897, †1968) (Ibidem, dl.2, p.436).
[14] Notulen van de gemeenteraad van 17/8/43 n.a.v. de hernieuwing van het contract van aanneming (SAA).
[15] Leraar van het SMI van 1937 tot 1940, onderpastoor van St.-Jozef van 1945 tot 1960 (°1911, †1989) (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.609).
[16] Notulen van de gemeenteraad van 18/3/1946 (SAA).
[17] K.BAERT, e.a. o.c., p.96-97.

Het onderwijzend personeel van de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat ca.1925. Zittend (v.l.n.r.) : Hector Beké, Marcel Comeyne, A. De Meester, Oscar Roobroeck, Robert De Bondt. Staand : H. François, Aline D'Haems, Gilbert De Gheest, Coleta Cleemput, J. Eeckman, J. Van Der Heyden.

Door een wetswijziging en de voorwaarden van de VTI-directeur, A. De Waegenaere [18], werd de overname door het SMI in 1960 vrij vlug afgerond (ook omdat er overeen gekomen was dat geen enkele onderwijzer zou ontslagen worden) [19].

2. Verzet en collaboratie in WO-II

Tijdens de oorlogsperiode waren er elf onderwijzers actief in de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat [20]. Daarbij waren o.a. : Jan Adriaens, Hector Beké, Coleta Cleemput en Aline D'Haems in het eerste en tweede studiejaar, Gilbert De Geest in het vierde leerjaar, François De Koninck, Oscar Roobroeck (achtste jaar), Clement Schellekens en als directeur de Westvlaming Marcel Comeyne.

Onder hen waren enkele overtuigde flaminganten : Hector Beké [21], Coleta Cleemput, Gilbert De Geest en Oscar Roobroeck. Mogelijks hing dit samen met de Vlaamsvoelende geest waarin ze in de Normaalschool van St.-Niklaas opgeleid werden [22]. Coleta

[18] Hij was nochtans maar tot 1956 officieel directeur (K. BAERT, e.a. o.c., p.123).
[19] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.177-178.
[20] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.140, voetnoot 123.
[21] Zie ook bij "beschuldigingen".
[22] Interview met Hilda De Geest, dochter van G. De Geest (aug.'99).

Cleemput was lid van het Davidsfonds en kwam uit een Vlaamsgezinde familie [23]. Twee van hen, Gilbert De Geest en Hector Beké [24], waren ook lid van het V.N.V. [25] en van DeVlag [26].

Over onderwijzers van de St.-Jozefschool die bij de Weerstand aangesloten waren, hebben we niets kunnen terugvinden, al zijn beide strekkingen in de meeste scholen wel terug te vinden [27]. Wel stond Marcel De Gendt, onderpastoor van de St.-Jozefparochie van 1939 tot 1950 en lid van het beheerscomité van de St.-Jozefschool, bekend als fanatiek Engelsgezind [28].

De lokalen van de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat werden door "Winterhulp" gebruikt om er soep te maken [29]. Deze organisatie zorgde voor de verzachting van de materiële nood in de scholen door de bedeling van soep, vis, brood en vitaminen tijdens de speeltijden. Deze comité's waren gemeentelijk georganiseerd en hadden een aantal notabelen in hun steuncomité (o.a. August Verbraeken, superior van het SMI). SMI-onderwijzer Herman De Vos was één van de drijvende krachten [30]. Hoewel zij goed werk verrichtten voor de plaatselijke bevolking, stonden ze in een verdacht daglicht omdat ze ook nauw moesten samenwerken met de bezetter. Na de oorlog gebruikte de Witte Brigade de keukeninfrastructuur om de gevangen genomen collaborateurs in "de Pupillen" [31] van soep te voorzien [32].

[23] Interview met Betty Haentjes, nicht van C.Cleemput (17/8/99).
[24] Archief SMI, afdeling LO Meuleschettestraat, nr.135.
[25] Het Vlaams Nationaal Verbond werd in 1933 gesticht ter vereniging van de verspreide Vlaamsnationalisten. Het werd geleid door Staf De Clercq en diende zich aan als Vlaamse, katholieke en rechtse partij (M.RUYS, De Vlamingen, p.104.Tielt, 1975).
[26] DeVlag: Duitsch-Vlaamsche Arbeidersgemeenschap. Werd in 1936 opgericht door Jef Van De Wiele (leraar van het Aalsters atheneum) en had als doel de Duitse kultuur te promoten via filmvoorstellingen, studiereizen, kultuurdagen, uitwisselingen,... Op die manier werd ook interesse gewekt voor de "verwezenlijkingen" van het Naziregime. Vanaf 1941 gingen ze een politieke koers varen, afgestemd op de aansluiting van Vlaanderen bij het Reich (M.RUYS, o.c., p.121 en M.DE WILDE, De Nieuwe Orde, dl.3,p.16. Antwerpen, 1983).
[27] K.BAERT, Geschiedenis van het VTI; G.VAN BOCKSTAELE, o.c., p.132-138.
[28] Interview met E.H.Huyck, n.a.v. "Het SMI, 1881-1980".
[29] Interview met Jan Adriaens, toenmalig onderwijzer (sept.1999).
[30] J. GHYSENS, Aalst 1940-44, Een stad onder Duitse bezetting, p.161,164,234 en 294-296. Tielt, 1973.
[31] Zie ook verder bij "internering" (voetnoot 35).
[32] Interview met J.Adriaens (sept.1999).

3. Repressie en epuratie [33]

Toen de oorlogskansen keerden en de geallieerden hun opmars hadden ingezet, begon de bevolking zich ook meer en meer te keren tegen de handlangers van de Duitse vijand: de collaborateurs. Na vier jaar onderdrukking is het begrijpelijk dat de volkswoede zich keerde tegen deze groep van mensen. Dit praat echter de uitspattingen van de repressie niet goed die in de eerste dagen en weken na de bevrijding in naam van het vaderland gebeurd zijn. Ook in Aalst was dit het geval [34].

[33] Alhoewel repressie en epuratie soms als synoniem of in één adem gebruikt worden, zouden we toch het nuanceverschil willen benadrukken. De repressie slaat op de strafrechterlijke maatregelen van de rechterlijke macht tegen daden van collaboratie of incivisme. De straatrepressie onderscheidde zich van deze legale bestraffing doordat "het" volk zonder enige vorm van proces een veroordeling uitsprak, meestal in één of andere gewelddadige vorm.
De epuratie slaat op de administratieve maatregelen van de Belgische staat als werkgever om haar rangen te zuiveren van werknemers die zich tijdens de bezetting onvaderlandslievend hadden opgesteld.

[34] J.GHYSENS, Aalst 1940-44, p.232-234; J. en B.GHYSENS, De Duitse bezetting te Aalst, 1940-44. Reconstructie van een collaboratie, p.99-100. Aalst, 1983; J.GHYSENS, Gendarmen en Rijkswachters te Aalst, p.102-107. Aalst, 1990 en A.VAN DER HEYDEN, Oorlogskroniek der stad Aalst, p.65-66, 99-108. Aalst, 1976.

4. Internering

De Legerpupillenschool op de Graanmarkt te Aalst

Veel mensen die verdacht werden van collaboratie of van sympathie met de Duitse bezetter werden door de verzetsgroepen gevangen genomen en opgesloten in "de Pupillen", gelegen aan de Graanmarkt [35]. Het interneringscentrum van Aalst had een slechte reputatie door het optreden van het OF [36]. Dit blijkt uit de rapporten van F.L. Ganshof voor de Belgische Staatsveiligheid : "In Aalst mishandelt het OF de gedetineerden", "Het centrum van Aalst wordt voortdurend verstoord door het optreden van de mannen van het OF. Het opheffen van dat interneringscentrum zou grotendeels de bestaansreden van het lokale OF doen verdwijnen" (15/11/1944), "Door het optreden van het OF zal het interneringscentrum van Aalst overgebracht worden naar Lokeren" (15/11/1944) [37].

Van het onderwijzend personeel van de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat werden ook drie personeelsleden daar geïnterneerd

[35] Dit was van 1860 tot 1933 een school voor "des pupilles de l'armée" "Rijksadministratief centrum "Pupillen-Aalst". Renovatiewerken 1969-88, p.30,45).
In L.HUYSE, S.DHONDT, Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942 - 1952 (Leuven, 1991) wordt een apart hoofdstuk gewijd aan de chaos, verwarring, improvisatie, wantoestanden en zelfs illegaliteit die zich hierbij heeft voorgedaan (p. 91 - 121).

[36] OF : het linkse Onafhankelijkheidsfront, één van de grote weerstandsbewegingen, waarvan een strekking in Aalst niet geheel onbesproken was (A.VAN DER HEYDEN, o.c., p. 111-112; W.PAUWELS, De bevrijdingsdagen van 1944. De geheime rapporten van F.L.Ganshof voor de Belgische staatsveiligheid, p.23, 25, 211, 221, 229-231. Antwerpen, 1994).

[37] W.PAUWELS, o.c., p. 30, 35, 241.

[38]: Hector Beké (van 5 september 1944 tot 31 maart 1945), Coleta Cleemput (van 23 okt. 1944 tot 22 febr. 1945, waarvan ook een deel in Geraardsbergen) [39] en Oscar Roobroeck (van 18 okt. 1944 tot 17 nov. 1944).

De manier waarop en de omstandigheden waarin dit gebeurde, waren vaak "niet volgens het boekje"... Hector Beké heeft het bijv. over "een gewelddadige onwettige aanhouding, mishandelingen, verzwakking en morele depressie" [40]. Op 18 september 1944 werd hij opgenomen in de gevangenis van Dendermonde, vandaar werd hij een maand later (12/10) overgebracht naar het interneringskamp in Lokeren. Een vraag van een buur om hem in de gevangenis te mogen bezoeken omdat hij ernstig ziek was, werd afgewezen. Zijn vrouw mocht hem wel driemaal bezoeken (8 januari, 12 februari en 1 maart). Op 29 maart 1945 besliste de adviserende commissie (bestaande uit J. Ghysselen, waarnemend voorzitter, L. De Clippele en A. De Horen) te Aalst dat H. Beké vrij kwam. De voorwaarde was dat hij drie maanden thuis moest blijven onder bijzonder politietoezicht, zoniet zou hij onmiddellijk terug geïnterneerd worden. Twee dagen later kwam hij effectief vrij [41].

Gaby Roobroeck: "Na de oorlog vielen leden van het OF bij ons binnen. De verklaring daarvoor moet gezocht worden in het feit dat er in onze straat een communist woonde. Als "bewijzen" werden volgende elementen meegenomen : een kussen met een Vlaamse leeuw op (met een zwarte i.p.v. een rode tong) [42], en een studieboek van mijn broer die voor technisch ingenieur studeerde. Dit laatste omdat het symbool van wisselstroom volgens hen verdacht veel op het SS-teken geleek... Naast mijn vader werd dus ook mijn broer opgepakt, evenals mijn zuster. Zij werd meegenomen omdat ze verloofd was met René Blanckaert, een SS-er. Diens vader werkte op de Duitse Kommandantur, maar speelde als geheim agent informatie door aan de Weerstand [43]. Om geen argwaan te wekken, stuurde hij zijn drie

[38] ASMI, nr.135, afdeling LO Meuleschettestraat.

[39] Interview met Betty Haentjes, nicht van C.Cleemput (17/8/99). In de inventaris van het Rijksarchief te Beveren (Inventaris 22. Interneringscentrum Geraardsbergen. 1999) werd hiervan nochtans geen spoor terug gevonden.

[40] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat. In een brief van 15 juni 1949 waarin hij een aanvraag tot herziening van zijn afzetting motiveert.

[41] De situatie hier was zeker niet rooskleurig : "Er zijn 4.000 mensen geïnterneerd (dit zal stijgen tot 5.500). Ze slapen op stro en er zijn slaapzakken te kort. ... Er zijn veel ziektes: 75 gevallen van TBC, 175 gevallen van maagzweren, dissenterie, schurft (50)" (W.PAUWELS, o.c., p.26, 30) en dossiernummer 39 van het Interneringscentrum Lokeren, Beké Hector-Jozef, nr. B3769. In augustus 1945 was er een hongeropstand (B. Rzoska, Zij komen allen aan de beurt, de Zwarten. Het kamp van Lokeren, 1944 - 1947, Leuven, 1999, p. 35

[42] Een Vlaamse versie dus i.p.v. een Belgische of Brabantse...

[43] Dit hebben we niet bevestigd gekregen. Volgens Jozef Van Den Brande was het niet voor het Geheim Leger, en ook niet voor Fidelio-De Witte Brigade (volgens L.Bael). Ook J.Boelens van het Verbond van Vaderlandse Verenigingen voor Aalst kon dit niet bevestigen.

zonen bij de SS. Die René mocht bij ons thuis trouwens nooit in uniform binnen komen... Toen Basiel De Grève, [44] de echte chef (sic) van de Weerstand [45] aan de Pupillen arriveerde [46], toen de poorten werden opengegooid, zei hij dat mijn vader direct een dokter moest zien (hij had er namelijk fleuris opgedaan) en naar huis moest. Hij voegde er nog aan toe dat hij mijn vader beter kende dan wie ook (hij was immers al tien jaar zijn collega als turnleraar in het VTI)"[47].

5. Epuratie [48]

De Belgische staat wou zich na de oorlog in al zijn geledingen zuiveren van werknemers die tijdens de oorlog met de vijand hadden

[44] Basiel De Grève was leraar in het VTI van 1/10/1937 tot 30/3/59 (K.BAERT, o.c.,p.232).

[45] In het boek van A.VAN DER HEYDEN lezen we inderdaad op p.96 : "Het Geheim Leger met aan het hoofd mannen zoals Basiel De Grève...". Ook J.GHYSENS maakt in het hoofdstuk over het Geheim Leger in Aalst melding van "Kdt.Basiel De Grève, voordien kommandant der passieve luchtverdediging" (p.80/81).

[46] Volgens de archiefstukken in het schooldossier was dit op 17 november 1944. A.VAN DER HEYDEN heeft het over 18 november 1944 (p.106). Dit laatste wordt bevestigd door het verslag van F.L.GANSHOF : "18 november 1944. Een Brits officier gaat persoonlijk de wachten van het interneringskamp te Aalst ontwapenen. De geïnterneerden waren op straat gejaagd. De rijkswacht tracht in het bezit te komen van hun dossiers, die tot nu toe uitsluitend in handen van het OF waren", "Inderdaad, getuigen hebben ons bevestigd dat genoemde De Wilde zich gemeld heeft aan het interneringscentrum om 12u30. Hij maakte gebruik van het feit dat de autoriteiten op dat ogenblik in conferentie waren. Hij was begeleid door sommige van zijn acolieten en heeft het door het OF geïnterneerde personen het centrum doen ontruimen. Men verzekert ons zelfs dat in bepaalde gevallen, geïnterneerden die niet in staat waren het centrum te verlaten, met de geweerkolf zijn geslagen. Men heeft zelfs de geïnterneerden, die in de infirmerie verzorgd waren en niet konden buitengaan, verplicht van op te staan. ... De meesten waren niet erg happig om in de stad rond te lopen. ... Om 16 uur waren er 202 van de 550 geïnterneerden naar het centrum teruggekeerd" (W.PAUWELS, o.c., p. 36, 259 - 265).

[47] Interview met Gaby Roobroeck (13/8/99).

[48] Deze problematiek wordt grondig behandeld in Onverwerkt verleden van L.HUYSE en S.D'HONDT, maar om de concrete draagwijdte en context te verduidelijken vermelden we toch kort enkele belangrijke epuratiewetten: door de besluitwet van 17/12/1942 werd door de regering in Londen de notie "misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat" verruimd en de strafmaat verhoogd. De Londense besluitwet van 6/5/1944 voorzag het verval van nationaliteit en opschorting van politieke en burgerlijke rechten wegens misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat in oorlogstijd. Dit voor het leven in geval van criminele straffen (= vijf jaar opsluiting of meer), en tijdelijk voor een correctionele straf (= minder dan vijf jaar opsluiting). De epuratie van de openbare diensten werd geregeld door de besluitwet van 8/5/44 in die zin dat wie tijdens de bezetting benoemd was, bij ordemaatregel voorlopig geschorst werd. Voor onderwijzend personeel was het regentsbesluit van 30/10/44 bepalend inzake epuratie en door een omzendbrief van het ministerie van openbaar onderwijs van 18/4/45 werd het bewijs van burgertrouw verplicht gesteld. De onderwijsminister was toen (van 12/2/45 tot 9/1/46) de liberaal A.Buisseret (T.LUYKX, Pol.geschiedenis van België, p.711. Brussel, 1978). De zgn. besluitwet Grégoire (19/9/45) verscherpte de boven vermelde besluitwet van 6/5/44 in die zin dat ook voor correctionele straffen de levenslange ontzetting uit de rechten werd voorzien. Bovendien werd ontzetting ook mogelijk zonder strafrechterlijke veroordeling, en zelfs na vrijspraak. Inschrijving op de lijst van de krijgsauditeur werd als voldoende argument beschouwd. Hierdoor kon men ook geen certificaat van civisme voorleggen, waardoor men aan de voorwaarde van burgertrouw - die voor openbare jobs geëist werd - niet kon voldoen. M.Grégoire was minister van justitie in de tweede regering Van Acker (aug. 1945 - juli 1946). In het net vermelde werk van L.HUYSE lezen we over hem dat "de verzetsverenigingen directe toegang tot hem hadden. Hij was één van hen en daarom als het ware hun megafoon in de ministerraad" (p.74).

samengewerkt of gesympathiseerd. Is het enerzijds te begrijpen dat een werkgever enkel wil werken met elementen die hij 100% betrouwbaar acht, dan geldt anderzijds ook hier dat bij de manier waarop die zuivering doorgevoerd werd vraagtekens kunnen geplaatst worden.

In de onderwijssector speelde het schoolcomité een sleutelrol in deze procedure. Voorzitter van het schoolcomité van de Aalsterse St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat was toen Jozef De Cock, pastoor van de St.-Jozefparochie [49]. Ook Marcel De Gendt, onderpastoor van 1939 tot 1950, maakte toen deel uit van dit comité. Zoals reeds vermeld stond deze bekend als fanatiek Engelsgezind. Bovendien liet hij zich direct na de oorlog met revolver en tricolore-armband zien in "de Pupillen" waar mensen die verdacht werden van collaboratie opgesloten werden. Soms gebruikte hij ook "slaande argumenten" om "de orde te bewaren" [50].

Het onderwijzend personeel van de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat ca. 1940. Zittend (v.l.n.r.): Hector Beké, Coleta Cleemput, Marcel Comeyne, Aline D'Haems, Oscar Roobroeck. Staand: Robert De Bondt, J. Eeckman, ...

[49] Pastoor van 1927 tot 1949 en nadien pastoor-deken van Aalst, tot 1963 (°1879, † 1966) (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.117).

[50] Interview met oud-leerling en -leraar Herman Haerens, wiens vader er opgesloten zat (sept.'99).

Vanaf 1955, een beslissende periode voor de herziening van de epuratiedossiers, was het schoolcomité samengesteld uit de volgende personen : August Verbraeken, pastoor van de St.-Jozefparochie [51], Maurice Weyn en Albert Biesemans, onderpastoors [52], en Dr. Edward Clinckaert. In het boek over 100 jaar SMI stelt de auteur de vraag of de leden van zo'n school-comité wel in staat waren in zo'n troebele situatie begrip op te brengen voor de houding van die onderwijzers. In zijn besluit stipt hij aan dat een lid van het lokale schoolcomité toegaf dat zonder de vrees voor de volkswoede van bepaalde groepen, de sancties nooit zo zwaar zouden geweest zijn [53].

6. Beschuldigingen en schorsing [54]

Het schoolcomité van de St.-Jozefschool schorste op 20 oktober 1944 vier personeelsleden (Hector Beké, Coleta Cleemput, Gilbert De Geest en Oscar Roobroeck) en dit voor twee maanden. Deze schorsing gebeurde als ordemaatregel zoals voorzien door de besluitwet van 24 augustus 1944 [55]. Dit was een voorlopige maatregel die geen oordeel inhield omtrent de grond van de zaak.

Van de provinciale dienst voor het gesubsidieerd privaat onderwijs, sectie "zuivering en wedersamenstelling personeel" kwam op 27/10/1944 een schrijven binnen met de vraag om de kennisgeving i.v.m. de schorsing van de vermelde personeelsleden bondig te motiveren. Dit om te kunnen oordelen of de schorsing overeenkomstig de onderrichtingen uit de omzendbrief van het ministerie van openbaar onderwijs (de dato 1/9/44) gebeurd was [56].

Twee weken later maakte dezelfde dienst melding van de akteneming van de schorsing, maar vestigde er tevens de aandacht op dat de schorsing "den duur van twee maanden niet mag overschrijden. Zulks brengt mede dat uw onderzoek met bekwamen spoed dient doorgezet; derwijze dat u voor het verstrijken van dien termijn uitspraak kunt doen nopens het al dan niet toepassen van een tuchtstraf".

[51] Sinds 1928 leraar aan het SMI, van 1938 tot 1950 superior, en van 1950 tot 1975 pastoor van de St.-Jozefparochie (°1903, †1975) (G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.219).

[52] M.Weyn was er onderpastoor van 1945 tot 1960 en SMI-leraar van 1937 tot 1940 (°1911, †1989). Hij was krijgsgevangen tot acht juni 1940 (Ibidem, p.130). A. Biesemans was er onderpastoor van 1949 tot 1956 (°1911, †1976) (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.33).

[53] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.138.

[54] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[55] Noch in het werk van R.DERINE, Repressie zonder maat of einde (Leuven, 1978), noch in dat van L.HUYSE en S.D'HONDT, Onverwerkt verleden, wordt hiernaar gerefereerd. Zie ook de ministeriële omzendbrief in bijlage.

[56] Vanaf 27/9/1944 was de liberaal V. de Laveleye minister van openbaar onderwijs (tot 7/2/45). In de Londense regering berustte deze bevoegdheid bij premier Pierlot (katholiek) al is de omzendbrief zelf ondertekend door A.De Vleeschauwer, die in de Londense regering nochtans verantwoordelijk was voor kolonies en jusitie) (T.LUYKX, o.c., p.418 en 710). Zie ook de parlementaire vraag in bijlage.

Als de betrokkenen aangehouden waren, kon een verlenging van de schorsing toegestaan worden, indien de gemotiveerde aanvraag ten minste tien dagen voor het verstrijken van de oorspronkelijke termijn werd ingediend [57].

Op 18 december 1944 werd de preventieve schorsing een eerste maal met twee maanden verlengd voor de vier betrokkenen en dit op last van de gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen, M. Vanden Boogaerde [58]. Het ging om een schorsing mét behoud van wedde. Op 17 februari 1945 werd de schorsing van Hector Beké en Coleta Cleemput nogmaals en nu voor onbepaalde tijd verlengd, weliswaar terug met behoud van wedde.

Uit de verslagen van de verhoren en uit de bedenkingen die we van familieleden nog hebben kunnen optekenen, blijkt dat de in beschuldiging stelling een delicate zaak moet geweest zijn. Voor alle partijen, beklaagde en aanklager, getuigen ten laste, ... was het waarschijnlijk een in de kleren kruipende ervaring. Wat er juist gebeurd is, wie er gelijk had, ... kunnen we onmogelijk met zekerheid afleiden. Het is ook niet de bedoeling een oordeel uit te spreken, maar eerder een poging tot reconstructie van een bewogen periode. Een tijdsgewricht dat nog niet zo lang achter ons ligt, maar voor vele Vlamingen jonger dan pakweg 45 jaar waarschijnlijk moeilijk te bevatten.

De feiten die Hector BEKE [59] ten laste gelegd werden, luidden als volgt: lid van DeVlag, zoon van 18 jaar als lid van het NSKK [60] aan het Oostfront actief geweest, lid van het VNV tot 1943, tijdens verlof van zoon-Oostfronter [61] met hem in uniform rondgereden in Aalst. Kortom: een gebrek aan burgertrouw [62]. In het klad van de beraadslaging lezen we ook: "gaf weinig vaderlandsche geschiedenis, maar vertelde vooral over Bismarck"...[63].

[57] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[58] Maurice van den Boogaerde (°1887, + 1956) was provinciegouverneur van 1939 tot 1954, maar niet tijdens WO-II. Hij was niet verkozen, maar vanuit de magistratuur benoemd als gouverneur. Hij was van katholieke signatuur (N.LEHOUCQ en T.VALCKE. De fonteinen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Gent, 1997).

[59] Geboren te Ophasselt op 28/1/1896. Toen woonachtig te Aalst in de Gentse steenweg.

[60] NSKK: National sozialistisches Kraftfahrerkorps. Het nationaal-socialistisch vervoerskorps stond meestal in voor de bevoorrading, het munitietransport,...

[61] Herman Beké was toen pas afgestudeerd als mechanieker aan de vakschool, was 18 jaar oud en enig kind.

[62] In een uitspraak van het Hof van Beroep te Gent van 20 oktober 1948 lezen we echter: "overwegende dat het niet ten genoege van rechten is bewezen dat verzetter vrij en bewust tot "DeVlag" toegetreden is; ..."(ASMI, nr.135). En in een schrijven van de betrokkene zelf (van 15 juni 1949, waarin hij zijn aanvraag tot herziening van zijn afzetting motiveert) : "Gezien het gebleken is dat mijn eigen verklaringen, gedaan in die woelige maanden en onder invloed van een gewelddadige onwettige aanhouding, mishandelingen, internering, verzwakking en morele depressie, niet volledig stroken met de waarheid, te mijnen nadele; gezien de betichtingen tegen mij afgelegd moeten beschouwd worden als gemene laster, of op zijn minst genomen, als fel overdreven;...". Zonder hierin een oordeel te vellen, blijkt hieruit dat de omstandigheden alles behalve sereen waren.

[63] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

Familieleden hebben we niet meer kunnen contacteren, maar in het dossier zat een omstandig schrijven van Jules Beké, broer van de gevis-eerde onderwijzer [64]. Daaruit blijkt dat deze laatste reeds als student voorstander was van een bestuurlijke scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië ten einde de gelijkstelling tussen Walen en Vlamingen te bekomen. Dit kon volgens hem binnen het kader van de Belgische een-heidsstaat en onder het oppergezag van de koning. Hij was reeds lang voor de oorlog lid van het VNV [65]. Als overtuigd christen was hij fel gekant tegen de bolsjevistische machtsontplooiing die Europa en het christendom bedreigden.

Onderwijzeres Coleta CLEEMPUT [66] werd ten laste gelegd dat ze één jaar lid was van de Arbeidsorde [67], afdeling volksopvoeding en dat ze oorlogsmeter was van een Oostfrontsoldaat. Dit laatste werd door haar geminimaliseerd, stellende dat ze die jongen enkel heeft aange-wakkerd om toch trouw te blijven aan zijn godsdienstige plichten [68]. Betty Haentjes bevestigt dat haar tante zich het lot had aangetrokken van een jongen uit een zeer gelovige en goede familie uit de naburige Stationstraat, nl. Dom. De Haeck. Deze was ongeveer twintig jaar oud en was Oostfrontsoldaat geworden onder invloed van een jonge onder-pastoor die in Gijzegem overtuigend gepreekt had tegen het commu-nisme. Door het feit dat die jongen of zijn familie na de oorlog niet ver-ontrust werden, ging Coleta Cleemput er vanuit dat de beschuldigingen uit de St.-Jozefschool afkomstig waren[69]. Dit wordt bevestigd door een getuigenis opgenomen in het klad van het dossier tegen de betrok-ken onderwijzeres [70] : tijdens de speeltijd zou ze een lidmaatschaps-kaart voor de Unie [71] aan Hector Beké gegeven hebben die tegen een andere collega zei :"Dat durft gij niet". Waarop juffrouw Cleemput zou geantwoord hebben :"Als de kastanjes uit het vuur gehaald zijn". Het is in alle geval typerend voor de sfeer en de aard van de beschuldigingen.

[64] ASMI, nr.135, gedateerd op 10 mei 1945.
[65] Daar het VNV pas tijdens de oorlog in de collaboratie verzeild raakte, werd dit als ver-zachtende omstandigheid geaccepteerd.

[66] Ze is geboren in 1895, was woonachtig in Gijzegem en is ongehuwd gebleven.
[67] Dit was de korporatistische syndicale organisatie van het VNV en stond onder leiding van V.Leemans. Tijdens de oorlog spoorden de leden-arbeiders sabotagedaden op en poogden die te voorkomen (M.DE WILDE, De Kollaboratie, dl.1, p.56).
[68] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[69] Interview met Betty Haentjes (17/8/99).
[70] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[71] Dit is waarschijnlijk de UHGA : de Unie van Hand- en Geestesarbeiders, de eenheids-vakbond door de bezetter in het leven geroepen. De "Arbeidsorde" is hierin opgegaan (Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, dl.3, p.768. Tielt, 1998).

De ten laste gelegde feiten tegen Gilbert DE GEEST [72] waren: lid van het VNV tot 1/4/1942, lid van DeVlag van 1 juli 1941 tot aug.1942 (maar wel 60 fr betaald als jaarlijkse bijdrage i.p.v. 30 fr), gildehoofdman van de Arbeidsorde, afdeling volksopvoeding, gewest Aalst [73]. Dochter Hilda De Geest heeft van dit laatste geen weet (ze was in 1940 14 jaar). Over het lidmaatschap van het VNV herinnert ze zich dat haar moeder daarmee niet akkoord was, o.a. omdat ze een neef had die gedeporteerd was en niet terugkeerde... Het lidmaatschap van het VNV ziet ze als een voortvloeisel van zijn opleiding in de normaalschool van St.-Niklaas, waar ze nogal Vlaamsvoelend werden opgekweekt. In het begin van de oorlog is haar vader nog lid geweest van de Burgerwacht [74] van de stad [75].

De feiten waarvan Oscar ROOBROECK [76] beschuldigd werd, luidden als volgt: "dochter van twintig jaar die vijf jaar lid van DeVlag was, twee van zijn kinderen (14 en 10 jaar) één keer naar Duitsland gezonden (op vakantie), zoon (17 jaar) die ervan beschuldigd wordt lid van het NSJV [77] te zijn" [78, 79]. Naast deze officiële beschuldigingen, waren er ook nog de veroordelende of beschuldigende pesterijen van "de" mensen. Zo bijvoorbeeld kreeg zeker één van deze beschuldigden een foto in de bus met daarop een aap in een kooi... Blijkbaar een verwijzing naar "de zwarten" die in Antwerpen o.a. in de zoo waren opgesloten. Ook dat is typerend voor de sfeer van die dagen.

[72] Hij was vader van zes dochters en had eerst ongeveer tien jaar in Hofstade les gegeven (°1892, †1983). Diens broer, Hector, was sinds 1935 directeur van de gemeentelijke lagere jongensschool in de Nieuwbeekstraat. hij werd na de oorlog veroordeeld wegens lidmaatschap van het VNV en uit diens functie ontheven (J. en B.GHYSENS, De Duitse bezetting te Aalst 1940-44. Reconstructie van een collaboratie, p.254-255).

[73] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[74] Waarschijnlijk wordt de "Bond voor passieve luchtbescherming van de bevolking en de burgerlijke instellingen" bedoeld. Deze was in 1934 opgericht, maar pas in 1938 echt van wal gestoken. Op bevel van de bezettende overheid werd de "Passieve Luchtbescherming" heropgericht (24/7/1940). Gilbert De Geest was tot 1 juli 1943 plaatselijk leider van die PLB (J.GHYSENS, Aalst 1940-44, p.272- 273).

[75] Interview met Hilda De Geest (aug.'99).

[76] Geboren in Kruishoutem op 28/12/1893, overleden in 1964.

[77] NSJV : Nationaal-Socialistisch Jeugd Verbond, opgericht op 8/9/1940 als overkoepeling van o.a. de Dietsche Blauwvoetvendels en de Dietsche Meisjesscharen.

[78] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[79] Voor de situering van deze beschuldigingen verwijzen we naar de reactie van Gaby Roobroeck. Bovendien lezen we in het werk van J.GHYSENS (p.277) dat O.Roobroeck blokchef was van de Organisatie der Zelfbescherming, wijk Gentse steenweg o.l.v. wijkleider (en eveneens onderwijzer) Herman De Vos. De hulppost van deze wijk bevond zich in de St.-Annaschool op het Volksplein. De Organisatie der Zelfbescherming was in april 1943 opgericht met het vooruitzicht op eventuele zware bombardementen waarbij de bevolking op zichzelf zou aangewezen zijn. Dat in de beschuldiging niets van deze engagementen ten dienste van de plaatselijke bevolking is terug te vinden wijst ook op een eenzijdige benadering...

7. Sancties

De taak van de plaatselijke schoolcomité's werd enigszins vergemakkelijkt doordat er een (gestencild) lijstje bestond [80] met daarop zes verschillende strafmaten voor zestien diverse feiten of vergrijpen. Merkwaardig is wel dat deze lijst hier en daar afwijkt van de concrete richtlijnen van de hoofdinspecteurs van Vlaams-België, die op 11 dec.1944 te Brussel op het kabinet van de Directeur van het Lager Onderwijs (Mr. De Schepper) waren bijeen gekomen onder leiding van inspecteur-generaal Roels [81].

Dit lijstje met sancties en "vergrijpen" werd waarschijnlijk door het bisdom ter beschikking gesteld van de school en is gebaseerd op een uitgebreider lijst die door de hoofdinspecteurs was opgesteld op het kabinet van de Directeur van het Lager Onderwijs, Mr. De Schepper (11/12/1944).

Afstelling:

1. Lid van Gestapo
2. Lid van DE VLAG
3. Bij 't Oostfront ingelijd
4. Omhalingen gedaan voor DE VLAG
5. Aanzettingen om naar 't Oostfront te gaan
6. Verloofd zijn met een Oostfronter
7. Leider of propandagist van Arbeidsorde, Jeugdopleiding, V.N.V.

5 maand schorsing:

1. Lid van V.N.V. en gebleven na 1/1/42
2. Zijn kinderen naar Duitschland gezonden
3. Ondersteuning genoten van het Bormsfonds

3 maand schorsing:

1. Lid van V.N.V voor, tot 1/1/42
2. Gewoon lid van Arbeidsorde, jeugdopleiding en het gebleven

1 maand schorsing:

1. Begrafenis van St. De Clerck bijgewoond
2. Lid van de Duitsche Academie
3. Lid van VIVO
4. Kandidaatonderwijzer, sedert de bevrijding benoemd, die aangesloten was bij de Unie.

Blaam:

Lid van Vl. Nat. Zangverbond

Niets:

Lid van V.N.V. voor 1/1/41

[80] We vermoeden dat dit afkomstig was van het bisdom (bisschoppelijke schoolcommissie of de vicaris verantwoordelijk voor het onderwijs). Tenzij het plaatselijk schoolcomité een eigen samenvatting zou gemaakt hebben van de vermelde lijst. In beide gevallen is het merkwaardig dat er hier en daar andere bepalingen gestipuleerd werden.

[81] G.VAN BOCKSTAELE, o.c., p.136.

Enkele markante verschillen uit de lijst van de hoofdinspecteurs: "afstelling" ook voor het propageren of het dragen van het "Duitsch uniform", lidmaatschap van de SS, omhalingen voor het Oostfront en voor verloofden van leden van het vijandelijk leger. Voor het vergezellen van kinderen naar Duitsland kreeg je volgens deze lijst ook zes maanden schorsing. Voor het krijgen of aanvragen van een vergoeding van het Bormsfonds [82] kreeg je dan weer "maar" drie maanden schorsing. Leidsters van VIVO [83] en papieren leden van Arbeidsorde, Jeugdopleiding,... en leden van het VNV vanaf de bezetting tot 1941 kregen ook een maand schorsing. Een gewoon lid van VIVO kreeg slechts een blaam.

Voor twee van de vier beschuldigden luidde de tuchtstraf: afzetting. Dit oordeel werd voor Gilbert De Geest uitgesproken in januari 1945 op basis van diens lidmaatschap voor DeVlag en van Arbeidsorde. Voor Hector Beké volgde het oordeel in mei 1945 o.w.v. zijn lidmaatschap van DeVlag en misschien werd het feit dat zijn zoon aan het Oostfront was, geïnterpreteerd als "aanzetting tot" (zoals in nr.5 van het lijstje wordt gestipuleerd) [84].

Oscar Roobroeck werd op 25/1/1945 veroordeeld tot "zes maanden schorsing met berooving van wedde". Dit gebeurde op basis van punt twee: kinderen naar Duitsland gezonden [85]. In dit geval is het wel merkwaardig dat de beoordeling in het VTI niet gelijklopend was. Directeur De Waegeneer had hem bij zich geroepen en zegde dat hij die beslissing van pastoor De Cock niet begreep, te meer gezien de familiale situatie en de financiële consequenties. Hij gaf hem als "sanctie" een maand verlof met wedde. Aldus de verklaring van Gaby Roobroeck [86].

De tuchtstraf tot dewelke Coleta Cleemput zich op 20/3/1945 veroordeeld zag, was één maand schorsing zonder wedde [87]. Ook

[82] Bormsfonds : in 1927 opgerichte Vlaams-nationalisctische liefdadigheidsorganisatie ter ondersteuning van Activisten en hun gezinnen (Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, dl.1, p.564. Tielt, 1998).

[83] VIVO : Vlaamsch Instituut voor Volkskunst (sept.1935-1944). Deze organisatie gaf het Vlaams cultuurleven een nieuwe impuls. De volledige doorbraak kwam na '40, toen VIVO als enig erkend organisme door de Vlaamse Kultuurraad belast werd met de leiding van de volkskunst (Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, dl.2, p.1830. Tielt, 1973).

[84] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[85] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

[86] Interview van 13/8/1999.

[87] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.

dit is opmerkelijk aangezien ze op basis van de ten laste gelegde feiten (lid Arbeidsorde) volgens het lijstje met vergrijpen en bijhorende sancties tot drie maanden schorsing zou kunnen veroordeeld zijn...

8. Beroep

Met het meedelen van het verdict aan de betrokkenen was het doek over de epuratie-episode nog niet gevallen. De veroordeelden konden immers tegen deze beslissing in beroep gaan. De twee leerkrachten tegen wie slechts een schorsing was uitgesproken, Coleta Cleemput en Oscar Roobroeck, zijn tegen die uitspraak niet in beroep gegaan [88]. Bij de twee ontslagen onderwijzers lagen de zaken natuurlijk anders. Zowel Hector Beké als Gilbert De Geest zijn in beroep gegaan bij de bisschoppelijke beroepsraad (resp. in mei en januari 1945) [89].

E.H. G. De Keersmaeker [90], secretaris van die beroepsraad, meldde pastoor J. De Cock, respectievelijk op 6 juli en 9 februari 1945 dat de straf van afzetting tegen H. Beké en G. De Geest gehandhaafd bleef [91]. Zo lang de twee betrokkenen niet gezuiverd waren van de beschuldiging van incivisme, lag het voor de hand of was het in alle geval niet verwonderlijk dat het bisdom en het schoolcomité hun beslissing niet zouden herzien. Het eerste doel van de betrokkenen was dan ook dit bezwaar weg te nemen.

Hector Beké was op 30/1/1946 op de epuratielijst inzake burgertrouw geplaatst (cfr. de besluitwet van 19/9/1945)[92]. Misschien ging hij te vlug in beroep (febr.1946)[93] en waren de gemoederen nog niet voldoende bedaard. In alle geval werd dit beroep afgewezen door de rechtbank van eerste aanleg in Dendermonde (eind 1947)[94]. Een jaar later werd de aanvraag in hoger beroep gegrond verklaard en werd diens naam door het hof van beroep te Gent geschrapt van die beruchte lijst. De onkosten (240 fr) waren voor rekening van de staat...[95][96]. Gilbert De Geest werd in zijn bur-

[88] ASMI, nr.135, LO Meulschettestraat. Beslissing van niet-gevolggeving van 21/4/45 en 17/7/45.
[89] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[90] E.H. Georges De Keersmaeker (°1905, †1996) werd secretaris van het bisdom Gent in 1944. In 1951 werd hij vicaris-generaal (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.135).
[91] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[92] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[93] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 15/2/1946.
[94] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 19/12/1947.
[95] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 18/10/1948.
[96] Op datum van 29/5/50 vonden we in het archiefdossier nog een aanvraag tot schrapping van diens naam van "de lijst der onwaardigen" van het ministerie van Onderwijs. Deze aanvraag moest gebeuren door het schoolcomité en was nodig om van een pensioen te kunnen genieten. De schrapping gebeurde op 28 april 1951.

gerlijke en politieke rechten hersteld door de rechtbank van Dendermonde in oktober 1949 [97].

Deze plaatselijke situatie moet natuurlijk in een ruimer kader bekeken worden. Zo werd in juni 1948 de wet Struye, de zgn. correctiewet i.v.m. epuratie, goedgekeurd. Hierdoor kon men in beroep gaan tegen de inschrijving op de lijst der incivieken. Van de 21.000 aanvragen tot herziening werden er 87% positief beantwoord en werden er ca.18.000 mensen - die geen criminele straf hadden opgelopen - in hun rechten hersteld door de correctionele rechtbanken.

In mei 1949 volgde de wet Vermeylen i.v.m. het herstel in openbare ambten. De herziening van tuchtstraffen specifiek voor onderwijzend personeel werd geregeld door het koninklijk besluit van 9/4/1951. In augustus van datzelfde jaar meldde een omzendbrief van het ministerie van binnenlandse zaken dat het certificaat van burgerdeugd afgeschaft werd. Via het KB van 29/2/1952 werd de wet Struye nog eens aangepast in mildere zin voor de zgn. incivieken [98]. Toch duurde het nog tot 30 juni 1961 vooraleer art. 123 sexies van het strafwetboek, betreffende de levenslange ontzetting uit de rechten, in overeenstemming werd gebracht met de Europese conventie van de rechten van de mens en dus nogmaals verzacht werd [99].

Zoals reeds gezegd had deze evolutie in de wetgeving zijn gevolgen op de plaatselijke situatie. Zo bezorgde het bisdom aan het schoolcomité vertrouwelijke richtlijnen over de houding die het diende aan te nemen tegenover herzieningsverzoeken. "...De ingeroepen schrapping blijkt ons een feit dat de aandacht verdient, daar het moet of kan aangenomen worden dat, naar de opvatting van het Gerecht, de feiten destijds tegen de verzoeker ingeroepen, hetzij niet genoegzaam bewezen werden of zodanig overdreven dat zij niet kunnen worden weerhouden om de eerst getroffen beslissing te kunnen handhaven. ... Indien het schoolcomité oordeelt den eerst getroffen maatregel te moeten wijzigen aan de hand van het nieuw onderzoek, zal het meestal voorkomen dat de aanwezigheid van een uit haar ambt

[97] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 25/10/49. Mogelijks ontbreekt er een deel van het dossier en was de procedure ook hier reeds vroeger ingezet. Maar hoger beroep was in alle geval niet nodig. Op datum van 20/3/53 volgde nog een bevestiging van het feit dat de betrokkene in al zijn rechten "ab initio" (van het begin af) was hersteld. Voor H.Beké was dit pas het geval op 28 februari 1955. Maar dit vonnis van de rechtbank van eerste aanleg in Dendermonde hebben we enkel onrechtstreeks teruggevonden bij de definitieve afronding van het dossier door de publicatie in het Staatsblad (20/3/1958).

[98] L.HUYSE en S.D'HONDT. Onverwerkt verleden, p.28, 159, 162, 163, 167.

[99] T.LUYKX. Politieke geschiedenis van België, dl.2, p.455.

ontzette leerkracht in de vroegere school niet meer gewenst is. Het zal dan ook geboden zijn, vooraleer opnieuw uitspraak te doen, van deze leerkracht een eigenhandig geschreven en ondertekende ontslagbrief te eisen, ontslag ingaande op den dag der eerste beslissing [100]. Dit ontslag zal niet worden getoond, maar met zorg door het Schoolcomité bewaard om het te vrijwaren tegen een eis tot herstel in zijn vroeger ambt of tot betaling der achterstallige wedden voor het termijn sedert de eerste afzetting of schorsing"[101].

Pas in de zomer van 1949 bekwam H. Beké een positief advies van het bisdom [102] om een aanvraag tot herziening van zijn dossier bij het plaatselijk schoolcomité in te dienen [103]. Misschien zal de aanbevelingsbrief [104] van baron Rom. Moyersoen [105] een laatste duit in het zakje gedaan hebben... Alhoewel: pas in 1951 schreef vicaris Joliet [106] aan het schoolcomité: "Het is een feit dat de gevolgen van die afzetting veel groter gebleken zijn dan voorzien was : bij dat zij voor heel hun leven geen plaats meer konden vinden in besturen en alle recht op pensioen verloren!" [107].

Maar er was nog een probleem: "De staat heeft een herzieningscommissie ingesteld om de geldelijke gevolgen van schrapping te kunnen verzachten, waar het hem mogelijk is na inzage van het dossier, en zo een pensioen - nu of later - mogelijk te maken. Maar dat bestaat nog maar voor het officieel onderwijs. Het ministerie [108] tracht een gelijkaardige commissie in te stellen voor het vrij onderwijs, maar men is nog niet akkoord over de voorwaarden. Wij zijn niet van zin hem te laten bemoeien met onze zaken en dossiers en hij schikt niet te betalen voor pensioen enz. als hij geen zeg heeft of onderzoek mag doen [109]. Daar zal wel iets van komen: daarom zou er nu best gewacht worden voor die gevallen want onze beslissingen

[100] Deze procedure werd ook hier gevolgd in het geval van H.Beké en G.De Geest (cfr. volgende pagina).
[101] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[102] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 10/6/1949.
[103] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 15/6/1949.
[104] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 29/5/1949.
[105] Deze Aalsterse CVP-politicus (°1870, †1967) was even minister van nijverheid en arbeid (10/9/1924-5/4/1925) en minister van economische zaken van 13 tot 22 mei 1925. Nadien was hij nog burgemeester van Aalst (1925-33) en Senaatsvoorzitter (1936-39). (T.LUYKX, o.c., dl.1, p.414).
[106] Oscar Jozef Joliet (°1878, †1967) was van 1948 tot 1964 vicaris-generaal in het bisdom Gent (L.SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.287).
[107] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 31/7/1951.
[108] Minister van openbaar onderwijs in opeenvolgende homogeen katholieke regeringen was toen P.Harmel (8/6/1950 tot 12/4/1954) (T.LUYKX, o.c., dl.2, p.712-713).
[109] Het mag nog een geluk heten dat dit probleem opgelost was voor de Schoolstrijd uitbrak... Maar zie ook de parlementaire vraag in bijlage.

zullen nu geen gevolgen hebben voor pensioen, enz. als die commissie niet werkt. Dus moet Mr. Beké nog geduld hebben" [110].

Toen (juli 1951) had G. De Geest blijkbaar nog geen verzoek tot herziening ingediend bij de bisschoppelijke beroepsraad [111]. Wel had het schoolcomité reeds in april 1951 aan een "hoogwaarde excellentie" [112] laten weten dat het zich niet verzette tegen de schrapping van G. De Geest en H. Beké van de lijst der onwaardigen [113] [114]. De voorzitter van het schoolcomité, pastoor August Verbraeken, schreef ook dat hij "gedurig - maar ook begrijpelijker wijze - werd lastig gevallen door de twee betrokkenen i.v.m. de herziening van hun dossier" [115].

Op het moment dat de herziening en de kwijtschelding van de straf in het verschiet kwam, informeerde het schoolcomité zich grondig over mogelijke financiële consequenties van die beslissing voor de school. In juni 1949 had het bisdom reeds een aantal vertrouwelijke directieven bezorgd (cfr. infra). Uit een aanbevelingsbrief [116] van het kabinet van Binnenlandse Zaken [117] blijkt dat nogmaals : "Misschien vreest u dat hij zijn wedde zou opeisen vanaf de afzetting? Ik denk niet dat dit het geval zou zijn". En in bijlage werd nog een brief van de adjunct-kabinetschef van het ministerie van openbaar onderwijs, A.A.J.Van Bilsen, gevoegd waarin o.a. gesteld werd dat het schoolcomité de afzetting niet kan omzetten in een ter beschikkingstelling. Hierdoor zou de school kunnen vermijden dat de betrokken hun loon opeisen voor de periode dewelke ze uit hun functie werden verwijderd. Anderzijds werd het schoolcomité aangeraden de afzetting niet in te trekken zonder vooraf een geschreven stuk te vragen waarin de betrokkene zich formeel ertoe zou verbinden zijn pensioen aan te vragen op de datum van de afzetting.

[110] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 31/7/1951. Uit een brief van 16/12/53 van pastoor A.Verbraeken aan de vicaris-generaal menen we te kunnen opmaken dat die commissie toen nog altijd niet was opgericht....

[111] Ibidem.

[112] Cfr. p.16, voetnoten (91)-(92).

[113] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 28/4/1951.

[114] We veronderstellen dat dit de minister van onderwijs is, of een hoge ambtenaar op dit kabinet.

[115] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 16/12/53.

[116] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 21/11/53. Privé-secretaris J.Borreman, schrijft daarin dat de tussenkomst van de minister gevraagd werd ten gunste van Gilbert De Geest en hoopt dat het schoolcomité weldra een gunstige beslissing zal nemen.

[117] In de homogene CVP-regering J.Van Houtte was de Aalstenaar L.Moyersoen (°1904, †1992) minister van Binnenlandse Zaken van januari 1952 tot april 1954. Voordien was hij minister van Justitie (1950-52) en in die hoedanigheid had hij het repressievraagstuk geleidelijk verzacht door het systeem van voorwaardelijke invrijheidstelling op grote schaal toe te passen. Van 1965 tot '66 was hij minister van landsverdediging (T. LUYKX, o.c., p.474 en 713).

Er werd ook nog aan toegevoegd dat de minister mogelijks de afzetting zal handhaven tot op de dag dat de wet op de herziening van de disciplinaire straffen gestemd zal zijn [118]. Tot slot werd er op gewezen dat de minister van onderwijs het schoolcomité zou kunnen beletten de afzetting in te trekken als dit in strijd zou zijn met de belangen van het onderwijs en dit door te dreigen met inhouding der toelagen [119].

In mei 1954 meldde het ministerie van openbaar onderwijs dan dat "in geval de beslissing inzake herziening geen enkele sanctie meer behelst, het Schoolbestuur het personeelslid een nonactiviteitswedde kon verlenen [120].

Uiteindelijk duurde het nog tot juli 1954 vooraleer het schoolcomité besliste geen sancties meer te weerhouden tegen Gilbert De Geest "in zoverre dit geen financiële gevolgen voor het schoolcomité zou meebrengen, of geen verplichtingen ter aanvaarding"[121].

Zoals aangeraden in de vertrouwelijke richtlijnen van het bisdom (en van het ministerie) had het schoolcomité de betrokkene eerst een geantidateerde (vrijwillige) ontslagbrief laten ondertekenen [122] (meer bepaald vanaf de dag van de schorsing, 25 januari 1945 dus)[123].

Bij de motivatie van zijn beslissing verwijst het schoolcomité naar de grote verzachting die intussen is ingetreden bij het treffen van sancties [124]. In een kladversie wordt ook verwezen naar de vele jaren dienst en het feit dat ze toch onmiddellijk op pensioen zouden gaan. De slotzin luidt als volgt : "Indien we die zaak konden regelen, meen ik een goed werk te hebben gedaan"...

Het ministerie van openbaar onderwijs liet echter begin september 1954 weten dat de betrokkene blijkbaar niet werd gehoord zoals door de procedure nochtans was voorgeschreven. En dat men dus nog een proces-verbaal van dat onderhoor diende te doen geworden...[125]. Dit werd geregeld in een nieuwe samenkomst van het schoolcomité op 21 december 1954 [126]. Voor Hector Beké was het het schrappen van de afzetting pas vijf maanden later in kannen en kruiken [127].

[118] Dit gebeurde pas op 24/12/1953 (publicatie in het Staatsblad op 10 januari 1954) (ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 10/5/1954).
[119] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 30/10/1953. Zie ook de parlementaire vraag in bijlage.
[120] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 10/5/1954. Herhaling op 27/4/1955.
[121] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 22/7/1954.
[122] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat.
[123] Dit ging wel verder dan de raad van het ministerie van openbaar onderwijs...
[124] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 22/7/1954.
[125] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 10/9/1954. Herinnering op 10/12/1954.
[126] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 21/12/1954.
[127] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 11/5/1955. Een verklaring voor dit tijdverschil hebben we niet gevonden.

Wie gedacht had dat hiermee een einde gekomen was aan een administratieve lijdensweg, kwam bedrogen uit... Deze anticlimax liet echter wel op zich wachten.

Het ministerie van openbaar onderwijs [128] liet twee jaar later (juli 1957!) bij monde van de adviseur-dienstchef van directeur-generaal, J. Esteingeldoir, weten dat geen vrede kon genomen worden met de kwijtschelding van de sanctie tegen Hector Beké. De brief ging verder als volgt : "De heer Beké heeft een straf verdiend die niet minder dan drie maanden schorsing mag bedragen. Na verstrijken van die straf moet hij op non-activiteit worden gesteld met een jaarwedde van 1 F. En dit tot op het ogenblik dat hij aan de voorwaarden voldoet om een pensioen op aanvraag te bekomen" [129].

Merkwaardig is ook nog dat het ministerie van onderwijs in het dossier van Gilbert De Geest een zelfde beslissing nam, maar pas in november 1958 [130].

In beide gevallen aanvaardden het schoolcomité en de betrokkenen de eis van het ministerie. In het geval van H.Beké was dit nog in de zomer van 1957 [131][132]. Voor het ministerie was het echter terug niet duidelijk dat de betrokkene in zijn verdediging werd gehoord overeenkomstig de procedure voorzien bij de wet van 24 december 1953 [133]. Dit werd administratief in orde gebracht in de zitting van het schoolcomité van november 1957 [134]...

Uiteindelijk werd dit dossier definitief afgesloten door de publicatie in het Staatsblad van 20/3/1958 [135]. Hierdoor kon de betrokkene vanaf januari 1954 met terugwerkende kracht zijn rechten laten gelden op een pensioen. En hierom was het in deze procedureslag toch wel te doen daar hij reeds vroeger in zijn rechten was hersteld...

9. Reïntegratie

Voor zover we kunnen opmaken uit de archiefstukken hebben de twee onderwijzers die afgezet werden, Hector Beké en Gilbert De Geest, na WO-II geen les meer gegeven in de St.-Jozefschool in de

[128] Van 22/4/1954 tot 2/6/1958 was de socialist Leo Collard minister van openbaar onderwijs in de paarse regering A.Van Acker IV (T.LUYKX, o.c., dl.2, p.713). Zou dit toch een neveneffect van de Schoolstrijd zijn? In dit kader zijn de parlementaire vragen in bijlage ook een indicatie in die richting.
[129] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 3/7/1957.
[130] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 4/11/1958.
[131] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 21/8/1957.
[132] Voor G.De Geest was dit pas op 12/11/1958. En ook hier zijn er geen aanwijzingen voor het verschil in timing.
[133] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 1/10/1957.
[134] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 13/11/1957.
[135] Voor G.De Geest hebben we de publicatie in het Staatsblad niet teruggevonden in zijn dossier.

Meuleschettestraat. In 1944 waren ze respectievelijk 48 en 52 jaar oud. Uit de (vertrouwelijke) richtlijnen die het bisdom in juni1949 aan het schoolcomité bezorgd had, blijkt trouwens dat men het blijkbaar beter of gemakkelijker vond dat een ontslagen onderwijzer niet meer opnieuw voor de klas zou staan : "Indien het Schoolcomité oordeelt den eerst getroffen maatregel te moeten wijzigen..., zal het meestal voorkomen dat de aanwezigheid van een uit haar ambt ontzette leerkracht in de vroegere school niet meer gewenst is. Het zal dan ook geboden zijn, vooraleer opnieuw een uitspraak te doen, van deze leerkracht een eigenhandig geschreven en ondertekende ontslagbrief te eisen, ontslag ingaande op den dag der eerste beslissing" [136].

Oscar Roobroeck was veroordeeld tot zes maanden schorsing, maar hield het daarna voor bekeken. Gaby Roobroeck :"Na WO-II is hij niet meer teruggekeerd naar de Meuleschetteschool [137], maar wel naar het VTI (tot 30/3/1959). Hij was ondertussen een horlogewinkel begonnen op "de zeshoek". In het "OF-ke" (een uitgave van het communistisch verzet voor Aalst en omgeving) werd daarvoor gewaarschuwd : "Beste kameraden, opgelet : op de Zeshoek zal een

Het onderwijzend personeel van de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat ca.1946.
Zittend (v.l.n.r.) : Aline D'Haems, Marcel Comeyne, Coleta Cleemput.
Staand : Clement Schellekens, Robert De Bondt, Jan Adriaens.

[136] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 7/6/1949.
[137] In het dossier staat nochtans "ambt hervat den 25 Juli 1945"... Maar ook op de foto van dat jaar komt hij niet meer voor...

Duitsgezinde een winkel openen". De eerste die een kijkje kwam nemen, was Basiel de Grève (één van de leiders van het Geheim Leger en collega in het VTI). Dat was een ganse geruststelling voor mijn vader en daardoor telden we klanten van beide kanten, wit en zwart" [138].

Coleta Cleemput mocht haar onderwijstaak na één maand schorsing (van 20 maart tot 20 april 1945) terug opnemen in de St.-Jozefschool. Maar ze kon dit niet direct doen omdat ze nog onder rechtsvervolging was... De beslissing van niet-gevolggeving van 21/4/1945 is haar ook pas bekend gemaakt op 25 augustus 1945 [139]. Volgens haar nicht werd ze goed ontvangen en heeft ze op school geen last gehad van collega's in verband met die zaak: "Er werd niet meer over gesproken. Het feit dat ze nu in het derde of vierde studiejaar les gaf, lag haar minder goed dan het eerste of tweede leerjaar. Dat viel haar wel zwaar. En de gedachte dat de aanklacht tegen haar waarschijnlijk vanuit de school kwam, bleef toch ook knagen. In 1948 is ze op pensioen gegaan, ze was toen 53 jaar [140].

Uit 1951 dateert nog een brief van het provinciebestuur met het oog op "de wedderegeling van de betrokkene voor de periode waarin ze geschorst was met behoud van voorschotten op wedde"[141].

II. BASISSCHOOL SINT-MAARTEN-INSTITUUT (SMI)

De problematiek van collaboratie, repressie en epuratie in het SMI is vrij uitvoerig en vrij openlijk beschreven [142] in het reeds meermaals vermelde werk over de geschiedenis van 100 jaar SMI (p.126-140). Het kan hier dus volstaan de belangrijkste feiten even kort te herhalen en ons dan vooral toe te spitsen op de minder belichte feiten (het beroep en de reïntegratie) en op de vergelijking met de basisschool uit de Meuleschettestraat (die slechts twee straten verder gelegen was).

[138] Interview met Gaby Roobroeck (13/8/99).
[139] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat. In het foto-archief hebben we een aantekening gevonden vermeldend dat de juffrouwen Coleta Cleemput en Aline D'Haems op het einde van het schooljaar 1949/50 op rust zijn gegaan.
[140] Interview met Betty Haentjes (17/8/99).
[141] ASMI, nr.135, LO Meuleschettestraat, 28/12/1951.
[142] De enige moeilijkheid is dat de betrokkenen niet met naam en toenaam vermeld werden. Maar dan nog is het verschil met de studies over het Aalsterse VTI (paragraaf geschrapt), Jezuïetencollege en Atheneum (problematiek omzeggens niet behandeld) groot. Hetzelfde hebben we gemerkt in studies over scholen uit andere steden. Eén van de weinige uitzonderingen is het werk van D.MARTIN, De Rijksuniversiteit Gent tijdens de bezetting 1940-44: leven met de vijand. Gent, 1985.

1. Verzet en collaboratie

Tijdens de oorlogsperiode waren er 24 onderwijzers actief in de lagere afdeling van het SMI [143]. Directeur was E.H.Raphaël Sabot [144], in tegenstelling tot de naburige parochieschool werd deze functie dus uitgeoefend door een geestelijke. Ook bij de onderwijzers van het SMI waren er enkele overtuigde flaminganten : Godfried Van Cleemput, Herman De Vos, Georges Janssens, Gerard Van Rechem en Henri (Rik) Van Caelenberg. De laatste vier waren zeker lid van het V.N.V. Zoals reeds vermeld was Herman De Vos één van de drijvende krachten achter "Winterhulp" (cfr. deel I). Henri Strybol is een tijdje lid geweest van de Arbeidsorde-Unie [145].

De leden van het verzet waren blijkbaar discreter over hun lidmaatschap: enkel van Jan Schollaert, onderwijzer van 1941 tot 1974, was zeker geweten dat hij bij de Weerstand was. Ook Achilles Brisard, onderwijzer van 1920 tot 1957, en Pius Van Buggenhout, SMI-onderwijzer van 1924 tot 1957, zouden "wit" of bij de Witten geweest zijn [146].

Van de priester-leraars in de middelbare afdeling was blijkbaar beter geweten wie bij de Weerstand hoorde: Eugeen De Naeyer was lid van de "Secret Service"; Edmond Philippe, Antoine Petre en Leo De Vylder lieten duidelijk blijken dat ze anti-Duits waren en behoorden tot de zgn. "Libremannen" [147]. Het was ook genoegzaam bekend welke priester-leraars eerder Duitsgezind waren: Leo De Pillecijn en Raphaël Van De Putte uitten in de klas zware kritiek op"de uitspattingen" van de Weerstand, ze lazen Duitse kranten en brachten in de les het Germaanse rijk ter sprake. L. De Pillecijn had het vaak over "zijn god" Wies Moens. E. Geldof tekende de leden van de verzetsgroep af als bandieten [148].

[143] G. VAN BOCKSTAELE vermeldt in zijn werk (p.135) slechts 17 onderwijzers. Op basis van de personeelslijst in bijlage (p.311-313) komen wij er aan 24. In een brief van H. De Vos uit 1937 is er sprake van 22 onderwijzers.

[144] Raphaël Sabot (°1906, †1978) was directeur van de voorbereidende afdeling van het SMI van 1936 tot 1951. Tijdens diens afwezigheid in het begin van de oorlog was onderwijzer H.De Vos waarnemend schoolhoofd (G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.130).

[145] Ibidem, p.133; ASMI, geheim archief. Zie ook voetnoot 67 en 71.

[146] Interviews met oud-leraars en oud-leerlingen, ASMI.

[147] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.132-133.

[148] Interviews met oud-leraars en oud-leerlingen, ASMI.

Om een goed beeld te hebben van de concrete situatie is het misschien goed te vermelden dat de Kommandantur in het priesterhuis van het SMI (het zgn. "Wit huis") gevestigd was. Met andere woorden: de vijand was nooit ver weg.

2. Repressie en epuratie

Zoals blijkt uit een pamflet van het verzet werd het proces van de verdachten reeds buiten de rechtszaal gestart (en eigenlijk ook al afgesloten) [149] :

Verantwoording.

Als er een nieuw blad verschijnt voor Aalst en omstreken en dan nog bijzonder als kritiek op de schooltoestanden, dan is het omdat wij oordelen dat vele onderwijzers den eed van trouw aan hun grondwet en hun land vergeten zijn. En als we aan de gezindheid van vele Aalstersche onderwijzers denken zijn we soms beschaamd. Wel dat er nog prachtexemplaren, eerste-klasse PATRIOTTEN tuschen te vinden zijn.

De onderwijzer moet immers zorgen voor de opvoeding der kinderen in alle richtingen; hij moet zeker niet de Vaderlandsche liefde vergeten.
Dit was een groote fout van ons onderwijs voor dezen oorlog: bij ons werden de kinderen opgeleid tot jonge menschen, in andere landen tot Vaderlanders.

Maar hoe kon het anders als er zooveel onderwijzers zooveel directeurs en inspecteurs het land dat hun opvoedingswerk betaalde haatten.
En wij BELGEN WIJ meer dan gelijk wie, WIJ mochten zeggen dat we hier leefden in een landeken van belofte.

Niettegenstaande alles zijn de haters van toen geworden de verraders van NU. STAF DE CLERCQ heeft het zelf gezegd in een rede: "WIJ HATEN BELGIE."

Welnu heeren van ARBEIDSORDE, verraders van volk en land, wij zullen niet dulden dat gij onze kinderen opvoedt tegen hun land, tegen UW land. EEN ONDERWIJZER MAG GEEN LANDVERRADER ZIJN.

Volgen ons is de eerste vereischte deze: ONDERWIJZER ZIJN IS OP DE EERSTE PLAATS PATRIOT ZIJN.
enkele namen van menschen die uit het onderwijs moeten gebannen worden: (hun boekje doen we de volgende maal open)

Onze leus blijft ONDERWIJZER ZIJN IS PATRIOT ZIJN

De Geest	ex-directeur stadsjongensschool
Van Caelenbergh Henri	Klein Kollege
Van Caelenbergh Louis	Klein Kollege
Janssens	Klein Kollege
Couck Kamiel	Klein Kollege

Een ander voorbeeld van diezelfde voortvarendheid bij het be- en veroordelen is het lot van K. Couck. Diens huis werd na de bevrijding in brand gestoken door woedende wraaklustigen [150].

[149] ASMI, geheim archief: een uitreksel uit "School en Land. Het blad voor alle patriotten, onderwijzers en andere" (niet gedateerd).

[150] Interview met toenmalig SMI-onderwijzer Gaston Van De Maele (sept.2000). Dit wordt bevestigd door de gegevens van de bevolkingsdienst van Denderleeuw want diens adres veranderde van Bochtweg naar Veldstraat.

3. Internering

Van de onderwijzers in het SMI werden er vier geïnterneerd : Kamiel Couck (4/9/1944), Herman De Vos (begin sept.), Georges Janssens (in Herzele) en Henri Van Caelenberg (5/9/1944 - 18/22/1945). De aanhoudingen gebeurden door leden van het verzet, op de speelplaats, voor de ogen van de leerlingen [151].

Nadat hij in Aalst in de Pupillen opgesloten geweest was, werd K. Couck overgebracht naar het kamp van Lokeren. Daar bleef hij opgesloten tot 27 mei 1946. Volgens diens dossier zou hij dan nog tot 8/7/1946 in de gevangenis van St.-Kruis (Brugge) verbleven hebben. Wat hoogst eigenaardig zou zijn.

G. Janssens was door een beslissing van de burgemeester van Aalst (15/9/1944) aangehouden op basis van de besluitwet van 12/10/1918 (wegens betrekkingen met de vijand). Het Parket van de procureur des konings te Dendermonde beval de directeur van het hechteniskamp te Lokeren Janssens op te nemen (13/10/1944). Een dag later arriveerde hij daar, in het bezit van 49,85 Bef, vier sleutels, twee gouden ringen en een uurwerk met ketting in metaal. Hij werd ondergebracht in blok 5. Op 7/12/1944 eiste de substituut van de krijgsauditeur te Gent, de heer De Brauwere, de invrijheidsstelling. Op 15/12/1944 werd hij er ontslagen en verklaarde zich naar zijn adres in de Caudronstraat te begeven. Zijn afgegeven bezittingen heeft hij allemaal teruggekregen.

Ook H. Van Caelenbergh werd op beslissing van de Aalsterse burgemeester (5/9/1944) geïnterneerd. Deze werd de volgende dag gevorderd door de krijgsauditeur. Bij zijn aankomst in Lokeren bezat hij één gouden ring, één zakuurwerk in metaal en een boek. Zijn vrouw, Anna Clauwaert, bezocht hem tweemaal (7 januari en 3 februari 1945)[152].

[151] ASMI, geheim archief en G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.134.

[152] J. BAERT, J. BUYCK. Inventarissen van het archief van het Interneringscentrum te Gent (196) en van het Interneringscentrum te Lokeren (1942-48). Brussel, 1999. Rijksarchief Beveren, Interneringscentrum Lokeren, rolnr. 4147, nr.436395 en dossiernummer 27, Janssens Georges, Arseen van het Interneringscentrum, Lokeren. Dossiernummer 36, Van Caelenbergh Henri van het Interneringscentrum, Lokeren. Op 15/2/45 besliste de adviserende commissie van het arrondissement Dendermonde zijn vrijlating. Die commissie bestond uit plaatsvervangend voorzitter Jozef Ghysselen en Lucien de Clippele en Gustaaf Michiels als bijzitters. Ze vergaderden in de Dirk Martensstraat nr.38 (te Aalst). Op basis van de ministeriële omzendbrieven en de besluiten van 23/9 en 27/10/44 werd de beslissing genomen. Op 18 februari kwam hij effectief vrij. In het kamp van Lokeren was 17 % van de geïnterneerden afkomstig uit het arrondissement Aalst. In dit hechteniskamp was 60 % van de opgepakten niet veroordeeld. Circa twee derden van hen werden na twee à vier maanden vrij gelaten. (B. RZOSKA, o.c., p. 60, 78, 80.)

Zoals in de St.-Jozefschool werden ook hier meer onderwijzers opgesloten dan dat er uiteindelijk ontslagen werden. In het SMI werden er vier van de vijf beschuldigde onderwijzers geïnterneerd, slechts twee daarvan werden ontslagen. Ongeveer hetzelfde beeld zien we voor de St.-Jozefschool : drie van de vier beschuldigde leerkrachten werden opgepakt en twee ervan werden ontslagen.

4. Epuratie

Zoals reeds vermeld, speelde het schoolcomité in de epuratieprocedure een belangrijke rol. De samenstelling van dit comité verschilde voor het SMI, een bisschoppelijke school, van dat van de parochiale St.-Jozefschool uit de Meuleschettestraat doordat de voorzitter niet de pastoor maar de directeur was, nl. August Verbraeken [153]. Verder zetelden ook nog oud-directeur, Emilien de Waepenaert [154], oud-priester-leraar Frans Pannier [155] en de priester-leraars Edmond Philippe [156] en Antoine Petre [157].

De beslissing van het schoolcomité moest goedgekeurd worden door de Bisschoppelijke Schoolcommissie (ook wel Bisschoppelijke Beroepsraad of Bisschoppelijke Commissie genaamd), die toen bestond uit Mgr. Coppieters [158], kannunik De Keersmaeker [159] en diocesaan schoolopziener Cyr. Quintelier [160] [161]. Ook voor de beslissingen van het schoolcomité van de parochiale school in de Meuleschettestraat was dit het geval. Dus kan men verwachten dat die beslissingen in dezelfde lijn zullen liggen.

[153] A.Verbraeken (°1903,†1975) was van 1928 tot 1938 priester-leraar aan het SMI, van 1938 tot 1950 directeur en vanaf 1950 pastoor van de St.-Jozefparochie (waardoor hij verantwoordelijk was voor de afwikkeling van de epuratiedossiers van de St.-Jozefschool)(L. SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.572).

[154] E. de Waepenaert (°1893, †1958) was directeur van het SMI van 1933 tot 1936, waarna hij diocesaan inspecteur van het lager onderwijs werd (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.208].

[155] F.Pannier (°1884, †1959) was priester-leraar aan het SMI van 1910 tot 1928 en daarna aan het VTI (van oktober 1928 tot augustus 1958)(L. SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.356).

[156] E.Philippe (°1904,†1979) was priester-leraar aan het SMI van 1928 tot 1945. Hij bleef in Aalst tot 1958 als directeur van het pensionaat van de Dames van Maria. Tijdens de oorlog was hij aalmoezenier van het 2° en 52° Linieregiment. Hij stond bekend als anti-Duits belgicist en werd vereerd met het kruis van Ridder in de Kroonorde, met de herinneringsmedaille en de strijdersmedaille (1940-1945)(ASMI).

[157] A.Petre (°1901, †1969) was priester-leraar aan het SMI van 1926 tot 1946. Ook hij stond bekend als anti-Duits belgicist, Libreman en sympathisant van de Weerstand. Volgens oud-leerlingen werden op zijn kamer pamfletten gedrukt voor het verzet (ASMI, interviews).

[158] Honoré Jozef Coppieters (°1874, †1947) was vanaf 19/24 pastoor-deken van Aalst en vanaf 1927 bisschop van Gent (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.83).

[159] Georges De Keersmaeker (°1905, †1996) was sinds 4/8/1944 secretaris van het bisdom Gent (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.135).

[160] Cyriel Quintelier (°1871, †1953) was vanaf 1916 diocesaan inspecteur lager onderwijs en vanaf 1936 diocesaan hoofdinspecteur (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.377).

[161] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.135.

In de jaren 1950 (periode die van belang was omdat het beroep tegen de uitspraken van het schoolcomité toen behandeld werden) werd het schoolcomité van het SMI geleid door de superiors Richard De Moor (van 1950 tot 1953) [162], Gilbert De Keersmaeker (van 1953 tot '57)[163] en Remi De Wilde (van 1957 tot 1965) [164]. In 1954 zetelden inspecteur de Waepenaert en F. Pannier nog steeds in het schoolcomité. De plaats van de priester-leraars werd toen ingenomen door de nieuwkomers Frans Sanders [165] en R. De Wilde [166].
Ook in het schoolcomité van het SMI zetelden dus direct na de oorlog leden die misschien wel enigszins beïnvloed waren om onderwijzers, beschuldigd van collaboratie, op een onbevooroordeelde manier te beoordelen

Zoals in de St.-Jozefschool werden de personeelsleden van het SMI die verdacht werden van collaboratie of van sympathie met de bezetter bij ordemaatregel geschorst. Dit waren Kamiel Couck, Georges Janssens, Henri en Louis Van Caelenberg en Gerard Van Rechem. De duur van de schorsing was aanvankelijk één maand (vanaf 19/10/1944) en dit met behoud van wedde [167]. In de parochiale St.-Jozefschool ging de schorsing ongeveer op hetzelfde ogenblik in, maar was dubbel zo lang.

Ook in het SMI kreeg het schoolcomité na ca. tien dagen een vraag van de provincie naar een bondige motivatie van de schorsing. Een verschil is dat er in het SMI ook nog drie andere onderwijzers (o.a. Henri Strybol en Godfried Van Cleemput) aan de tand gevoeld werden. Zij werden blijkbaar niet geschorst en in alle geval niet gesanctioneerd [168]. Of we hieruit mogen afleiden dat er op het SMI

[162] R.De Moor (°1908, †1973): was vanaf 1953 inspecteur en vanaf 1962 hoofdinspecteur van het Lager Onderwijs in het bisdom Gent (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.158). Hij was een bewuste Vlaming en noemde zich graag Rijkaard.

[163] G.De Keersmaeker (°1916, †1990): was vanaf 1957 diocesaan inspecteur voor het basisonderwijs in het bisdom Gent (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.135).

[164] R.De Wilde (°1919) was priester-leraar aan het SMI van 1946 tot 1957 (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p.211).

[165] F.Sanders (°1919, †1980) was priester-leraar aan het SMI van 1946 tot 1967 (L. SCHOKKAERT, o.c., dl.2, p.400).

[166] De kans dat het hier gaat om René De Wilde (°1917, †1979), priester-leraar aan het SMI van 1942 tot 1965, in plaats van om Remi De Wilde is waarschijnlijk klein. Maar de voornaam is niet vermeld op de documenten (ASMI).

[167] ASMI, geheim archief.

[168] Ibidem, en G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.135. Volgens J. GHYSENS was H.Strybol (°1900) blokchef van "Zelfbescherming" voor de wijk Schaarbeek en de hulppost St.-Maartencollege (Aalst, 1940-1944, p.277). Hij was er onderwijzer van 1929 tot 1957. Volgens het ondervragingsdossier was hij een tijdje aangesloten bij de Unie/Arbeidsorde, maar is hij in 1943 terug overgegaan naar het C.O.V., de christelijke onderwijsvakbond (ASMI, geheim archief).

meer verdachtmakingen circuleerden of het schoolcomité voorzichtiger of grondiger te werk ging, is moeilijk af te leiden.

De schorsingen in het SMI werden door de provinciegouverneur eveneens verlengd, met dit verschil dat dit niet voor iedereen het geval was (voor Louis Van Caelenberg werd dit niet meer nodig geacht). In twee gevallen (K. Couck en H. Van Caelenberg) werd ook hier de schorsing meermaals verlengd (nl. op 12/12/1944 en 15/2/1945)[169]. Dit is dus ongeveer in dezelfde periode als in de St.-Jozefschool, wat logisch is gezien de wettelijke termijnen ter zake.

5. Beschuldigingen

De feiten die Kamiel COUCK [170] ten laste gelegd werden, waren nogal vaag: "onvaderlandsch optreden", "gebrek aan burgertrouw". Het enige concreet feit dat in diens dossier kon teruggevonden worden is "lidmaatschap van DeVlag (celleider)". In het vonnis van het krijgsauditoraat klinken de beschuldigingen al zwaarder: "met kwaad opzet de plannen van de vijand in de hand gewerkt, propaganda tegen de weerstand gevoerd, een functie uitgeoefend in een groepering die de vernietiging nastreefde van de onafhankelijkheid van België". Volgens een collega-onderwijzer was hij zeer autoritair en kwam hij met een revolver naar school [171].

De beschuldigingen tegen Georges JANSSENS [172] waren omvangrijker: lid van DeVlag, secretaris van de Jeugdopleiding, wijkleider van het VNV, de begrafenis van Staf De Clercq in Brussel bijgewoond, uitnodigingen van de Jeugdopleiding uitgedeeld op school. Ook het verweer tegen deze betichtingen is heel wat uitgebreider dan in de andere dossiers. Zo stelde hij dat hij wel in Brussel was op die bewuste dag maar voor een medisch onderzoek en dat niet bewezen werd dat hij op die begrafenis aanwezig was. Wijkleider van het VNV is hij slechts geworden omdat men het hem met aandrang gevraagd had, maar eigenlijk had hij het niet nadrukkelijk aanvaard. En lid van het VNV is hij slechts geworden omwille van een aanstelling als onderwijzer in Herzele, voorheen was hij actief lid van de katholieke partij. Als verweer verwees hij ook naar een verklaring van de postbode die bevestigde dat hij tijdens de oorlog meermaals

[169] Ibidem.
[170] K.Couck werd geboren te Tienen op 28 oktober 1899, gaf vooral les in het achtste en zesde studiejaar en was toen woonachtig in de Bochtweg te Denderleeuw. Hij was vanaf 1920 verbonden aan het SMI. Hij overleed te Denderleeuw in 1952.
[171] ASMI, geheim archief.
[172] G.Janssens woonde in de Caudronstraat te Aalst. Enkele keren werd de vernederlandste voornaam "Joris" gebruikt in het dossier. Hij was geboren in Herzele op 21 juni 1907 en was in 1931 als onderwijzer begonnen in het SMI (vijfde studiejaar).

"reklaamschriften" van de vijand geweigerd had en laten terugsturen naar de afzender, wat als verzetsdaad beschouwd werd. Opmerkelijk is nog dat er in zijn dossier een brief zit (de dato 18/1/1945) gericht aan directeur A.Verbraeken om deze op de hoogte te brengen van de informatie die hij over zijn geval aan baron Moyersoen had doorgegeven, zodat de directeur een gelijklopende versie kon geven indien de baron om bijkomende uitleg zou vragen [173].

Ook tegen Henri VAN CAELENBERG [174] was het lijstje met beschuldigingen vrij uitgebreid: hulpsecretaris van het VNV vanaf 1936, lid gebleven tijdens de oorlogsjaren, celleider en gewestleider van de Jeugdopleiding, liet de leerlingen adressen schrijven voor de "Vlaamsche Kinderzegen" [175], de begrafenis van Staf De Clercq bijgewoond, aanwervingen voor het Oostfront bevorderd (o.a. door een tombola), met kinderen naar Duitsland geweest, kortom: "onvaderlandsch optreden". Ook hier is het verweer opgenomen in het dossier: gewestleider was enkel als plaatsvervanger van Mr. D'Hoker, begrafenis van De Clercq enkel bijgewoond als toeschouwer, reis naar Duitsland was om levensmiddelen te halen en tweede maal geweigerd te gaan, als gewestleider ontslag gegeven in januari 1944 [176].

De beschuldigingen tegen diens broer, Louis VAN CAELENBERG [177], zijn dan weer zeer summier: van aug.1940 tot febr.1941 lid geweest van het VNV en Belgische kentekens van leerlingen afgenomen [178]. De betrokkene verklaarde zelf tijdens de ondervraging soms lichtzinnig te zijn geweest.

[173] ASMI, geheim archief.

[174] H.Van Caelenberg is geboren te Impe op 18 januari 1914. Hij haalde zijn diploma in 1932 en gaf vanaf 1934 les in het SMI; hij woonde in de St.-Annalaan, was gehuwd met Anna Clauwaert en had drie kinderen. Hij overleed in 1967.

[175] Dit was een vereniging van grote gezinnen die in 1937 opgericht was onder impuls van een groep Aalsterse Vlaamsgezinden. Het secretariaat was te Aalst gevestigd en kantte zich tegen de overwegend franstalige leiding van de Bond van Talrijke Gezinnen. Aanvankelijk richtte men zich enkel tot gezinnen met zeven en meer kinderen. Deze organisatie overleefde de moeilijkheden van de Tweede Wereldoorlog niet (Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, dl.2, p.1849-1850).

[176] ASMI, geheim archief.

[177] L.Van Caelenberg was onderwijzer aan het SMI (vijfde leerjaar) van 1926 tot 1968 en was woonachtig in de St.-Annalaan.

[178] In een interview verklaarde de anti-Duitsgezinde priester-leraar Philippe hierover dat de bisschop dit eigenlijk had aanbevolen om moeilijkheden met de bezetter te vermijden of te voorkomen.

In algemene termen luidde de beschuldiging tegen Gerard VAN RECHEM [179] : "tekortkoming aan de plichten jegens de geestelijke en wereldlijke overheid". Concreet betekende dit: lid van het VNV en van de Hulpbrigade [180], op een défilé van de hulpbrigade in Brussel in uniform gezien, woonde de oefeningen bij op "Volharding"[181], nogal enthousiast geweest bij de afzetting van priester-leraar Leo De Vylder [182].

Tegen Herman DE VOS [183] is door de school geen dossier geopend of geen voorlopige schorsing uitgesproken omdat hij op 13 september 1944 reeds was neergeschoten door leden van de Weerstand, meerbepaald door het linkse Onafhankelijkheidsfront [184]. Hij was direct na de bevrijding (begin september) ook opgepakt en opgesloten in "de Pupillen" op de Graanmarkt. Van daar werd hij overgebracht naar Dendermonde waar hij verhoord werd door procureur Rommel. Deze achtte zijn schuld echter te gering en stelde hem derhalve in vrijheid. Blijft de vraag welke houding het schoolcomité zou aangenomen hebben in zijn epuratiedossier, indien bepaalde sujetten van het verzet niet zelf het recht in eigen handen hadden genomen. Volgens een collega gaf hij vanaf 1940 Duitse les. Als actief lid van het VNV, Vorming, wijkleider van de Organisatie der Zelfbescherming en secretaris van Winterhulp [185] kan het bijna niet anders dan dat hij ook geschorst en - minstens tijdelijk - zou ontzet worden uit zijn ambt. Te meer daar hij in 1941 bij de diocesane hoofdopzichter, C. Quintelier, op een nogal assertieve manier een betrekking in het SMI opgeëist had voor zijn zoon die zijn studies voor onderwijzer nog niet had afgerond [186]. Een paar jaar voordien, in 1937, had hij zich ook op assertieve manier tot de bisschop, Mgr. H. Coppieters, gericht om een bisschoppelijke vergoeding voor het lekenpersoneel in de bisschoppelijke colleges om te vormen zodat

[179] G.Van Rechem was werkzaam in het SMI (eerste leerjaar) van 1928 tot 1971 en woonde in de Steenweg op Gent te Aalst.
[180] Dit was een paramilitaire organisatie van het VNV, opgericht in juli '42. Het was één van de vier formaties van de Dietsche Militie, naast de Zwarte Brigade, de Motorbrigade en de Fabriekswacht (M. DE WILDE, België in WOII. De kollaboratie, dl.1, p.97-98. Antwerpen, 1985).
[181] Het terrein van voetbalclub"Volharden" op de Asserendries werd door de Dietsche Militie-Zwarte Brigade gebruikt als oefenterrein (J.GHYSENS, Aalst, 1940-44, p.128).
[182] L.De Vylder (°1908, †1985) was van 1935 tot '45 priester-leraar aan het SMI en behoorde tot de belgicistische "Libremannen" (cfr. p.97). Na zijn afzetting was hij leraar in de rijksscholen van Lokeren en Zelzate (L.SCHOKKAERT, o.c., dl.1, p. 207).
[183] H.De Vos (°1897 te Geraardsbergen, †1944) was onderwijzer in het SMI (achtste studiejaar) van 1921 tot1944, vader van 11 kinderen en woonachtig op de Asserendries te Aalst (Zie ook: Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, dl.3, p.3572).
[184] A. VAN DER HEYDEN, o.c., p.115-117; J. GHYSENS, o.c., p. 234.
[185] Zie ook voetnoot 30 en 79.
[186] ASMI, geheim archief, 17/4/41.

de onderwijzers met een kroostrijk gezin er meer voordeel zouden bij hebben dan de "jonggezellen" [187]. Anderzijds verving hij directeur R. Sabot in het begin van de oorlog als waarnemend schoolhoofd.

Op deze personeelsfoto van het SMI uit 1942 zijn zowat alle betrokkenen terug te vinden.
Eerste rij (v.l.n.r.): de priester-leraars R.Van De Putte, A. Huyck, R. Sabot , A. Petre, directeur A.Verbraeken, E. Philippe, L. De Veylder, L. De Pilleceyn, D. Verroken.
Tweede rij: A.Brisard, R. De Wilde, R. Bogman, J. D'haese, M. De Clercq, Herman De Vos, R. De Pauw, E. De Naeyer, J. De Troch.
Derde rij: A. Van De Maele, A. Triest, R. Mertens, P. Van Buggenhout, Georges Janssens, J. Schollaert, C. Smekens, G. Troffaes, M. Van Den Abeele.
Vierde rij: A.Soeterboeck, H. Flobert, Henri Van Caelenberg, F. Keppens, Louis Van Caelenberg, J. Van De Velde, G. Van Cleemput, Gerard Van Rechem en R. Otte.

6. Sancties

Ook het schoolcomité van het SMI beschikte over een gelijkaardige lijst met diverse strafmaten voor diverse feiten of vergrijpen. Merkwaardig is wel dat in het SMI de uitgebreide lijst gebruikt werd en in de St.-Jozefschool een lichtjes afwijkende versie [188].

[187] ASMI, geheim archief, 20 febr., 23 juli en 6 aug.1937.
[188] G.VAN BOCKSTAELE, o.c., p.136 en deel I, p. 87.

Van de vijf onderwijzers die beschuldigd en preventief geschorst waren, werden er drie afgezet (ontslagen), nl. Kamiel Couck (op 1/8/1946), Georges Janssens (op 19/1/1945) en Henri Van Caelenberg (op 19/3/1945). Volgens het vermelde lijstje rechtvaardigde lidmaatschap van DeVlag en een leidende rol in het plaatselijke VNV de zwaarste sanctie. Bij H. Van Caelenberg kon men voor die beslissing ook verwijzen naar "omhaling voor het Oostfront" [189].

Mogelijk speelde de moord op onderwijzer H. De Vos hierbij ook een rol. In een brief van augustus 1958 schreef de toenmalige voorzitter van het schoolcomité, superior Remi De Wilde, dat de afzetting van G. Janssens begin 1945 onder dwang was uitgesproken. Omdat het schoolcomité vreesde dat de bisschoppelijke beroepsraad de afzetting niet zou bekrachtigen en de betrokkene dus terug in dienst zou komen, werd G. Janssens verzocht zijn ontslag in te dienen (wat zou gebeurd zijn op 6/3/1945). De reden voor dit scenario : door het neerschieten van H. De Vos zou de eventuele herindiensttreding ontegensprekelijk zekere gevaren en wellicht incidenten teweeg gebracht hebben [190]. Merkwaardig is dat het schoolcomité hiermee pas in 1958 op de proppen kwam en dit argument niet hanteerde in de andere epuratiedossiers.

De drie ontslagen onderwijzers werden uit hun burgerrechten ontzet (K. Couck levenslang, H. Van Caelenberg voor vijf jaar). Slechts één enkele onderwijzer, nl. K. Couck, werd een gevangenisstraf van twee jaar opgelegd (12/6/1946 tot 1948) [191]. De bisschoppelijke beroepsraad ging ook met de uitspraken van het schoolcomité van het SMI akkoord. Dit is logisch want er bestond een lijst opgesteld door de hoofdinspecteurs en het kabinet. De uitlatingen van C. Quintelier, diocesaan hoofdopziener en als dusdanig één van de drie leden van de bisschoppelijke beroepsraad, waren vrij categoriek: "Ik word over al die "zwarten" lastig gevallen door de provincie... Zij verdienen de naam van opvoeders der jeugd niet meer... Dat is zeer erg voor een katholiek onderwijzer. Ik zou hem in onze scholen nooit meer dulden..." [192].

[189] ASMI, geheim archief.
[190] ASMI, geheim archief, dossier G.Janssens, 21/8/58.
[191] ASMI, geheim archief.
[192] ASMI, geheim archief, 17/3/45, 19/10/46, 3/7/47.

De twee andere onderwijzers liepen "enkel" een schorsing op: Gerard Van Rechem voor zes maanden (tot 22 mei 1945) zonder wedde. De ten laste gelegde feiten (lid van het VNV tot 1942, lid van de Unie) resulteerden volgens het lijstje in drie maanden schorsing. Blijkbaar werd de strafmaat gecumuleerd of opgeteld. Louis Van Caelenberg werd geschorst voor één maand (vanaf 20/11/1944) eveneens zonder wedde. Het straflijstje stipuleert inderdaad één maand schorsing voor "lid worden van het VNV tijdens de bezetting en ontslag genomen in 1941"[193].

In vergelijking met de St.-Jozefschool in de Meuleschettestraat werden er procentueel in het SMI iets meer beklaagden (nl.60%) ontslagen (tegenover 50%). Maar de beschuldigingen lijken ook iets zwaarder en uitgebreider te zijn.
Anderzijds werden er in de St.-Jozefschool vier van de acht personeelsleden veroordeeld! Terwijl er in het SMI - louter kwantitatief - zes slachtoffers zijn (vijf gesanctioneerden en één dode) op een totaal van 24 onderwijzers (of 25%) [194]. Opmerkelijk is nog dat geen van de priester-leraars beschuldigd of veroordeeld werden. Volgens sommige onderwijzers was dit geen toeval ("bij de priesters vergoelijkte men alles"). Een andere mogelijke verklaring is dat zij geen ledenbijdrage betaald hadden, geen bezwarende lidkaart of abonnementen hadden.

7. Beroep

Ook in het SMI gingen de twee onderwijzers die (slechts) tijdelijk geschorst werden, niet in beroep tegen de uitspraak van het schoolcomité. Mogelijks vonden ze het een billijke uitspraak, ofwel meenden ze geen heil te moeten verwachten van een uitspraak in beroep, of misschien legden ze zich gewoon neer bij de gang van zaken. Opmerkelijk is dat van de drie ontslagen onderwijzers er slechts één, Georges Janssens, beroep aantekende bij de bisschoppelijke beroepsraad. Dit in tegenstelling tot de "Meuleschetteschool" waar beide ontslagen onderwijzers in beroep gingen. Mogelijks moeten we de verklaring zoeken in het feit dat deze laatste een parochiale school was, en het SMI een bisschoppelijk college. Gezien de aanbevelingen van het bisdom en de uitlatingen van de diocesane hoofdopziener, hoefde het niet te verbazen dat de bisschoppelijke beroepsraad de opgelegde sanctie handhaafde [195].

[193] ASMI, geheim archief.
[194] Van die personeelsleden zijn er twee die tijdens de wereldoorlog begonnen zijn, maar slechts één of twee jaar in dienst zijn geweest : A.De Muynck (1942-44) en M.Van Den Abeele (1942-43)(G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p. 312/313).
[195] G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.136.

Ook hier gingen de veroordeelde onderwijzers eerst op zoek naar eerherstel, vermits pas dan hun beroep enige kans op slagen had. Op basis van het schoolarchief kunnen we enkel de procedureslag van G. Janssens en H. Van Caelenberg reconstrueren.

De eerste had succes: in maart '48 werd hij door het krijgsauditoraat ontslagen van rechtsvervolging en door de rechtbank van Antwerpen (hij was ondertussen verhuisd) werd zijn naam geschrapt van de lijst der onwaardigen. Het jaar daarop werd hij zelfs in al zijn rechten hersteld "ab initio" [196].

H. Van Caelenberg was minder fortuinlijk: in februari 1948 werd hij voor een periode van vijf jaar vervallen verklaard van alle rechten (voorzien bij artikel 123 sexies). Het hof van beroep verklaarde zijn aanvraag tot herziening ongegrond in november van datzelfde jaar. Toen hij op basis van een wetswijziging (15/6/1948) in april 1950 verhaal aantekende bij de rechtbank van eerste aanleg in Dendermonde, kreeg hij het deksel op de neus want die wijzigde de termijn van vijf jaar naar levenslang.
Toen de wet nogmaals gewijzigd werd (29/2/1952), waagde hij opnieuw zijn geluk. Hij verkreeg geen opheffing, maar wel een beperking: tot vijf jaar [197].

In groot contrast hiermee staat de afloop van het dossier van G. Janssens. De bisschoppelijke beroepsraad zette in juli 1950 het ontslag (dat uitgesproken was in 1945) om in zes maanden schorsing en liet tevens het ministerie van onderwijs weten zich niet te verzetten tegen de schrapping van diens naam van de lijst der onwaardigen. In oktober 1954 is het schoolcomité zelfs bereid de destijds uitgesproken tuchtstraf te vernietigen. Hierbij werd - zoals in de St.-Jozefschool - verwezen naar de verzachting die was ingetreden bij het treffen van sancties in verband met sommige gedragingen tijdens de vijandelijke bezetting. Zoals in de parochiale St.-Jozefschool was ook de directie van het SMI, met name superior G. De Keersmaeker, zeer bezorgd over mogelijke financiële gevolgen voor de school in geval van herziening van een dossier. De directie van het SMI heeft zich daartegen eveneens ingedekt door een geschreven en ge-antidateerde ontslagbrief van de betrokkene te vragen. Maar ook in dit dossier zorgde het ministerie van openbaar onderwijs - drie jaar later(!), nl. eind juli 1957 - voor een anticlimax. Directeur-generaal J. Esteingeldoir liet weten dat geen vrede kon genomen worden met de

[196] ASMI, geheim archief, 11/12/57.
[197] ASMI, geheim archief, 16/6/49, 21/3/53.

vernietiging van de schorsing van zes maanden. Een groot verschil met de parochiale St.-Jozefschool is dat het schoolcomité van het SMI zich niet zo maar neerlegde bij de eis van het ministerie. Maar meerdere malen probeerde men het standpunt van het ministerie te counteren (11/12/1957, 21/7/1958, 12/8/1958).

Tevergeefs... Daar het ministerie voet bij stuk hield, legde het schoolcomité zich op 19/7/1961 uiteindelijk neer bij zes maanden schorsing, zoals het ministerie geeist had (evenals bij de non-activiteitswedde van 1 F voor de periode 6/3/1945 tot 31/8/1950).
Dit dossier [198] werd officieel gesloten op 17/1/1962. Dit is vier jaar later dan het dossier in beroep van Hector Beké uit de St.-Jozefschool.

Uiteindelijk zien we in beide scholen dat de beroepsprocedure een lange lijdensweg was, dat enige steun van vakbond of prominenten niet schaadde, dat de plaatselijke schoolcomité's en het bisdom veel meer geneigd waren de dossiers af te handelen in het voordeel van de betrokkenen, maar dat het ministerie uiteindelijk toch het laatste woord had en zich minder inschikkelijk opstelde dan de lagere echelons.

8. Reïntegratie

Van de geschorste onderwijzers konden Louis Van Caelenberg en Gerard Van Rechem vrij vlug hun ambt terug opnemen in het SMI (respectievelijk op 20/12/1944 en 22/5/1945)[199]. In het boek over honderd jaar SMI is er sprake van een derde onderwijzer die in 1958 zijn ambt mocht hernemen (p. 138). Over wie het gaat hebben we niet kunnen achterhalen. Misschien ging het om een theoretisch recht dat niet - of toch niet in het SMI - in de praktijk werd gebracht. Mogelijks gaat het om Georges Janssens. In diens dossier zit een (ongedateerde en niet-ondertekende) brief die blijkbaar uitging van het schoolcomité, waarin sprake is van schorsing in plaast van afzetting. Maar er werd onmiddellijk aan toegevoegd : "Daar de betrokkene definitief in zijn ambt vervangen werd, kan de intrekking van zijn afzetting niet tot gevolg hebben dat hij opnieuw zijn post zou innemen ten nadele van zijn plaatsvervanger. Hij zal in afwachting van een vaste benoe-

[198] ASMI, geheim archief, 26/8 en 21/10/54, 21/3/53.
[199] ASMI, geheim archief.
[200] ASMI, geheim archief.

ming ter beschikking gesteld worden..."[200]. Maar hij had reeds in 1950 een vaste betrekking in het officiële net in Deurne, in de buurt van zijn nieuwe woonplaats. De betrokkene stelde zelf de superior in 1954 gerust in die zin dat hij geen aanspraak kon maken - als hij dat al zou willen - in zijn oude school, daar hij zeker voor tien jaar gebonden was aan die nieuwe school [201].

De directie uit de jaren vijftig - die dus niet betrokken was geweest bij de schorsing of de afzetting - heeft zich wel moeite getroost om de negatieve financiële gevolgen voor de betrokkenen te beperken. Daarom heeft ze haar medewerking verleend aan de pogingen van de betrokken onderwijzers om hun non-activiteitsjaren te laten meetellen voor hun pensioen [202].

Opvallend is ook nog de houding van een aantal leden van het schoolcomité die Henri Van Caelenberg ontslagen hadden. Daar hij voor een periode van vijf jaar vervallen was van zijn rechten (bepaald in art.123 sexies) kon hij niet direct terug in het onderwijs. Hij was als boekhouder aan de slag gegaan, maar in het midden van de jaren '50 probeerde hij terug te keren voor de klas [203]. Meer zelfs, toen er in 1956/57 een vijftal betrekkingen vacant werden in het SMI, probeerde hij terug te keren in de school waar hij destijds ontslagen was. Bovendien ondersteunde hij zijn kandidatuur met drie aanbevelingsbrieven van mensen die destijds als lid van het schoolcomité zijn afzetting hadden voorgesteld of goedgekeurd. Met name A. Verbraeken, pastoor van de St.-Jozefparochie en toenmalig voorzitter van het schoolcomité [204]; R. Sabot, pastoor van Terjoden-Erembodegem en destijds directeur van de basisschool en E. de Waepenaert, toenmalig diocesaan-inspecteur! Blijkbaar voelden deze personen enige spijt of in alle geval enige verantwoordelijkheid, en vonden ze de pedagogische kwaliteiten van de betrokkene zwaarder wegen dan diens "foutief" verleden. Nog merkwaardiger is dat de directie daar niet op ingegaan is alhoewel superior R. De Wilde in andere dossiers nochtans welwillend was opgetreden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de hoofdinspecteur of andere instanties hierover meebeslisten.

[201] Ibidem.
[202] ASMI, geheim archief, G. Janssens (21/10/54), G. Van Rechem (13/8/52).
[203] Sedert 1951 had hij terug postulatierecht gekregen.
[204] "Gezien er 12 jaren over heen gegaan zijn sedert de "epuratie" meen ik wel dat hem een nieuwe kans kan gegeven worden..." (A. Verbraeken aan de hoofdinspecteur, ASMI, geheim archief).

H. Van Caelenberg kon in de tweede helft van de jaren vijftig dan toch terug aan de slag als onderwijzer in Aalst, maar dan wel in de St.-Lievenschool in de Drie Sleutelstraat. In de tussenperiode was hij werkzaam in een fabriekje in Asse [205].

De twee onderwijzers die direct na hun schorsing terug aan de slag konden in hun eigen school, bleef dergelijke kalvarietocht bespaard. Al hebben we geen sporen teruggevonden van grote heibel of verdeeldheid binnen het onderwijskorps in de eerste na-oorlogse jaren, dan was de spons toch niet helemaal geveegd over het verleden. Maurits Cherreté [206] herinnert zich dat er af en toe toch nog over die feiten gesproken werd onder de onderwijzers. Soms kon de discussie zelfs vrij heftig zijn en dan werd het oorlogsverleden soms nog wel eens als argument gebruikt : "Gij moet zwijgen want in den oorlog...", "Ge weet toch nog wel wat gij geweest zijt, ..." Niet alles was dus direct vergeven en vergeten. Door meer Vlaamsgezinde collega's werd soms opgeworpen dat ze toch niemand vermoord hadden en dat ze langer geschorst geweest zijn omdat een zeer Belgischgezinde inspecteur er zich mee gemoeid had..." K. Couck keerde niet meer terug naar het onderwijs, maar kon aan de slag als bankbediende [207].

BESLUIT

Zoveel jaren na de feiten is het moeilijk in te schatten hoe zwaar de feiten op de betrokkenen hebben gewogen. Voor de verdachte onderwijzers was de opsluiting direct na de bevrijding waarschijnlijk dramatischer dan de juridische veroordeling. Al zullen de directe financiële en materiële gevolgen ook niet min geweest zijn. Over hoe ze die periode overbrugden, hebben we weinig gegevens terug gevonden. Voor de onderwijzers die ontslagen werden, moet het verdict hard geweest zijn gezien de aard van de ten laste gelegde feiten. Bovendien volgde een lange en moeizame lijdensweg voor eerherstel en voor het in orde brengen van hun pensioendossier.

Anderzijds is het ook begrijpelijk dat de Belgische staat zichzelf wou beveiligen en de heropbouw met honderd procent betrouwbare

[205] Deze parochieschool was in 1905 gesticht op de H.Hartparochie. Hoofdonderwijzer was toen (1953-79) A. Van Roy. In 1969 werd deze school overgenomen door het SMI (G. VAN BOCKSTAELE, o.c., p.188). H. Van Caelenberg was toen reeds twee jaar overleden. Mogelijks is hij de derde onderwijzer die zijn ambt terug kon opnemen. Interview met toenmalig SMI-onderwijzer, G. Van De Maele (september 2000).

[206] Deze was onderwijzer aan het SMI van 1947 tot 1980. In 1943 had hij eerst in de lagere school St.-Kamiel gestaan, waar hij de sfeer bij het personeel (zes onderwijzers en twee vrouwelijke collega's) als meer belgicistisch had ervaren (interview zomer 1999).

[207] Gegevens bezorgd door de bevolkingsdienst van Denderleeuw (25/10/2000). Bij deze willen we alle personen danken die ons informatie of inlichtingen verstrekt hebben.

werknemers wou aanpakken. De staat paste zijn eigen beoordelingscriteria wel aan de wijzigende omstandigheden aan. Al zal dit, en vooral het feit dat - dit naar ons aanvoelen - traag verliep, voor de betrokkenen nauwelijks een troost geweest zijn.

Het feit dat het moment van de aanvraag bepalend kon zijn voor de (goede) afloop mag dan al logisch verklaarbaar zijn; het illustreert ook het subjectieve en het relatieve van die beslissingen. Uit de recentere voorbeelden in andere landen (Argentinië, Chili, Zuid-Afrika, ...) die voor een andere aanpak opteerden, blijkt dat het zeer moeilijk - zoniet onmogelijk is - om over een goede, betere of beste aanpak te spreken...

Van de tussenliggende echelons (bisdom, schoolcomité) valt op dat ze zich vooral richtten op de van krachtzijnde richtlijnen van hogerhand en dus mee-evolueerden met die richtlijnen. En dit is eigenlijk ook de houding die van deze instanties mag verwacht worden. Zo zorgde de provincie voor toezicht op de naleving van de procedure. Theoretisch was dit in het voordeel van de verdachte, maar in de praktijk betekende het meer dan eens een vertraging van de procedure, meer wachten en meer onzekerheid voor de betrokkene.
Toch waren het de instanties die zich dichtst bij de betrokkenen bevonden die na verloop van tijd meer geneigd waren een gematigd standpunt in te nemen of zelfs de spons te vegen over het verleden. Als ze daarbij moesten ingaan tegen het hoger bestuur, legden ze zich uiteindelijk wel bij die overmacht neer.

In grote lijnen zijn er dus geen grote verschillen te constateren tussen beide katholieke basisscholen, noch wat de collaboratiesituatie als wat de repressie- en epuratieperiode betreft. In beide scholen vinden we ook bevestiging van het feit dat de Vlaamse en de katholieke overtuiging een rol gespeeld heeft bij het verzeild geraken van een aantal onderwijzers in de collaboratie.

Tot slot blijft het besef dat we nooit een volledig waarheidsgetrouw beeld zullen kunnen schetsen van deze omstreden periode. Het blijft slechts een bijdrage tot, waarbij we misschien te veel geneigd zijn de - in onze ogen - overdreven lijdensweg van de beschuldigden in de verf te zetten. Daardoor lijkt het misschien te veel dat zij (enkel) slachtoffer waren. We hebben de indruk dat we de situatie waarin sommigen hun medeburgers gebracht hebben tijdens de Duitse bezetting te weinig hebben kunnen belichten. Dat is het frusterende van de geschiedenisreconstructie.

Onze ondervindingen hebben ons ook gesterkt in onze overtuiging dat er nog meer openlijk moet gesproken worden over deze periode, zowel door "wit" als door "zwart". Daar de overlevenden schaars worden en doordat er archieven over deze periode vrij gekomen zijn, speelt het archiefpersoneel hierin een belangrijke rol. We hebben de

indruk dat sommigen onder hen nog te veel geneigd zijn dit op een paternalistische manier te doen. Enerzijds is er natuurlijk de deontologie, maar de waarheid heeft ook zijn historische rechten.

Wouter Van Der Spiegel
Babbelaarstraat 159,
9308 Hofstade.

Bijlage : Belgisch Staatsblad. Bulletin van Vragen en antwoorden, pp. 820-821, 5 nov. 1946

Ministerie van Openbaar Onderwijs.
57. Vraag nr 54 van den heer Bracops [208] van 7 november 1946 [209] :

Epuratie onder het onderwijzend personeel. Van daags na de bevrijding van het grondgebied af, werd het onderwijzend personeel van de officieele gezuiverd volgens nauwkeurige criteria door de aan het departement van openbaar onderwijs afhangende instanties vastgesteld. In alle sectors werden door de wettelijke overheid onderzoeken ingesteld en sancties toegepast.

Believe het den heer minister mij te zeggen of zijn departement heeft mogen deelnemen aan de zuivering van het onderwijskorps der vrije, aangenomen en aanneembare scholen? Zoo ja, welke waren de modaliteiten van deze samenwerking met de private leiders van het vrij onderwijs?

Zou het ministerie van onderwijs cijfers kunnen geven in verband met de gevallen van zuivering, die, in het vrij onderwijs, aanleiding tot een sanctie hadden moeten geven, zegge het aantal dezer gevallen en den aard van de uitgesproken staffen?

Antwoord : 1. Het ministerie van openbaar onderwijs neemt onrechtstreek deel aan de epuratie van het onderwijzend personeel der aangenomen en aanneembare vrije lagere scholen. Deze deelneming geschiedt volgens onderstaande modaliteiten : Van elke tuchtstraf die door het comité van een aangenomen of aanneembare vrije school wordt opgelegd, wordt door den gouverneur der provincie aan het departement van openbaar onderwijs kennis gegeven. Dit ministerie behoudt zich het recht voor te oordeelen of de straf toegepast werd overeenkomstig de criteria die voor de epuratie van de leden van het officieel onderwijs aangenomen zijn. Zoo de straf te licht bevonden wordt, bepaalt de minister zelf de sanctie die hij dan door het schoolcomité doet uitspreken. Het ministerie van openbaar onderwijs kan bevelen ofwel dat de Staatstoelagen niet meer zullen verleend worden aan de school waarvan het comité zou weigeren de door het departement geëischte tuchtstraf uit te spreken, ofwel dat de betrokken leerkracht zal gebracht worden op de lijst van de onwaardige personeelsleden, en zulks tot op het oogenblik dat het comité zal stelling genomen hebben. Een vijfhonderdtal tuchtstrafbundels betreffende onderwijzers en onderwijzeressen van vrije scholen zijn door het ministerie van openbaar onderwijs behandeld geworden of worden thans nog onderzocht.

2. Wat het technisch onderwijs betreft, heeft mijn achtbare voorganger, wijlen de heer minister de Laveleye, bij omzendbrief van 30 december 1944, aan de door den Staat erkende technische en landbouwscholen onderrichtingen verstrekt voor het doorvoeren van een strenge epuratie onder het onderwijzend personeel en voor het instellen van elk onderzoek dat zich

[208] De parlementaire vraag van J.Bracops, burgemeester van Anderlecht en fervent voorstander van het officieel onderwijs - hij speelde een belangrijke rol in de "Schoolstrijd"- was uiteraard in het Frans gesteld.
We geven hier de Nederlandse vertaling weer zoals die gebracht werd in de officiële documenten. De toenmalige minister van Openbaar Onderwijs was de socialist Herman Vos, in een socialistisch-liberale en communistische regering geleid door Kamiel Huysmans (aug.1946 - maart 1947).

[209] Er rijst hier wel een probleempje inzake chronologie. De parlementaire vraag van Bracops, "Vraag nr 54 van de heer Bracops van 7 november 1946" werd afgedrukt in Vragen en Antwoorden van 5 november 1946. Betreft het hier een slordigheid bij de publicatie? Luc Huyse, die de parlementaire vraag vermeldt, merkte blijkbaar de discrepantie inzake data niet op.

opdrong. Het resultaat van elk onderzoek werd overgemaakt aan het departement van openbaar onderwijs dat diende te oordeelen of de voorgestelde straffen oordeelkundig waren uitgesproken dan wel of ze, integendeel, niet dienden verzwaard.Wat de vrije scholen aangaat, heeft het departement in een tiental gevallen geoordeeld een zwaardere straf te moeten eischen dan die voorgesteld door het inrichtend comité van de school. De inrichtende comités hebben rekening gehouden met de opmerkingen die dienaangaande gemaakt werden. In geval van oneenigheid werd het instellen van een aanvullend onderzoek bevolen; een afgevaardigde van de algemeene directie van het technisch onderwijs heeft den raad van beroep voorgezeten en heeft de afgevaardigden van de leerkracht en van de school er toe gebracht zich aan te sluiten bij een beslissing waarmede iedereen kon vrede nemen.

De gevallen van gebrek aan burgertrouw die aan het departement werden gesignaleerd en die betrekking hebben op het erkend vrij technisch onderwijs zijn ten getale van 138 en hebben aanleiding gegeven tot de volgende beslissingen:

1. Geen strafmaatregel 8
2. Blaam 4
3. Schorsing met inhouding van wedde 9
4. Terbeschikkingstelling bij ordemaatregel 1
5. Ontslag van ambtswege 12
6. Afzetting 46

Zijn nog in behandeling,
in afwachting van den uitslag van het gerechtelijk onderoek 37
Zijn nog in onderzoek 21

3. Het ministerie van openbaar onderwijs heeft geen deel genomen aan de epuratie van het onderwijzend personeel, noch in de instellingen voor vrij middelbaar onderwijs, noch in de erkende private normaalscholen, noch in de inrichtingen voor hooger onderwijs.

CRIMINALITEIT IN DE STAD AALST EN OP HET PLATTELAND VAN HET LAND VAN AALST TIJDENS DE 18de EEUW (DEEL 1)

Dries MERTENS

Inleiding

In de voorbije decennia hebben heel wat historici zich bezighouden met de criminaliteit in het verleden. Terwijl in een eerste stadium de focus vooral bij hekserij of sensationele misdaden lag, is de aandacht nu meer verplaatst naar misdaden die in een privé of een werkomgeving plaatsvonden. Ook de studie van de maatschappelijke context waarin het misdrijf zich afspeelde, wordt meer en meer beschouwd als een belangrijk element in de studie van de criminaliteit.

Vooral de 18e eeuw neemt een belangrijke positie in. De absolute of verlichte monarchieën drukten hun stempel op de organisatie van het gerechtelijk apparaat. De documenten namen toe in omvang en werden gecompliceerder. We zien ook belangrijke evoluties bij het gerecht door de opgang van het politiestelsel of de gevangenissen (correctie- of tuchthuizen in de eeuw van de Verlichting) [1].

Ook voor dit onderzoek werd geopteerd voor deze periode. We bestudeerden de criminaliteit in de stad en het Land van Aalst. Dit laatste is, ruwweg, de ruimte tussen Schelde en Dender [2].

Voor dit gebied krijgen we een beeld van de misdaad op het platteland.

Waarom nu een onderzoek over de criminaliteit? Omdat de wijze waarop misdaad zich manifesteert en de bestraffing ervan ons iets leert over de toestand van de samenleving. Dit geldt voor een context in het heden én het verleden. Misdaad is vandaag een "hot item". Regelmatig bericht de media over spectaculaire overvallen of car- en home-jackings. Het gerecht en het politioneel apparaat worden, in de nasleep van de affaire Dutroux, aanzienlijk hervormd. En schermen (een deel van) de politici niet al te graag met een echt of

[1] Zie hiervoor ondermeer: EMSLEY C., KNAFLA L. A., Crime histories and the history of crime. Studies in the historiography of crime and criminal justice in Modern History, Londen, 1996, p. 10 en p. 33-41.

[2] Dit artikel is een bewerking van MERTENS D., Criminaliteit in (het Land van) Aalst in de 18e eeuw (1700-1795), Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1999, promotor: Prof. Dr. H. Soly.

vermeend onveiligheidsgevoel? Er is echter niets nieuws onder de zon. In de loop van deze uiteenzetting zal blijken dat ook in het verleden de inefficiëntie van politie en gerecht en het probleem van de criminaliteit op de beleidsagenda stonden.

Politieke en economische omstandigheden hadden en hebben een grondige impact op de maatschappij én op de criminaliteit. We hielden bijvoorbeeld rekening met de invloed van de Successieoorlogen en hun nasleep bij de verklaring van criminele patronen. Ook economische hoog- en laagconjuncturen, vooral in de rurale textielnijverheid, hebben een impact gehad. Dit kunnen echter alleen maar factoren zijn die een rol spelen bij deviante handelingen. Causale verbanden mag men niet leggen. Mensen kunnen altijd verleid worden tot crimineel gedrag. Zo kan een diefstal uit pure hebzucht plaatsvinden en niet noodzakelijk uit armoede.

De maatschappelijke conditie gaat trouwens, mutatis mutandis, ook op voor de dag van vandaag: het Internet beveiligen en de vervolging van hackers zorgen voor enorme problemen in een maatschappij waar e-commerce snel opgang maakt. Natuurlijk mag men de criminaliteit in de 18e eeuw niet met een hedendaagse bril bekijken. Misdaad werd anders gedefinieerd en manifesteerde zich ook anders. Zo was zelfmoord een misdaad, terwijl dit vandaag als een pijnlijk drama voor de nabestaanden wordt beschouwd. Geweld in de huiselijke kring was eveneens lange tijd een taboe, ook voor het gerecht. De laatste jaren doorbreekt men dit patroon. Vandaag de dag voert men acties uit tegen drugstrafieken of overdreven snelheid. Tijdens de 18e eeuw hield men klopjachten tegen landloperij en bedelarij. In beide gevallen kan men trouwens de vraag stellen of het veel zoden aan de dijk brengt (of bracht).

Terug nu naar ons thema. Het doel van deze studie was een globaal beeld te geven van de criminaliteit in de stad en op het platteland van Aalst in de 18e eeuw. Wie een dergelijke titel hoort, zal dadelijk denken aan de bende van Jan de Lichte. Deze criminelen werden echter berecht door een Franse uitzonderingsrechtbank in 1748. Over deze bende is trouwens al een uitgebreide studie gemaakt.[3]

Enkel die leden van de bende die we in de archieven van de door ons onderzochte rechtbanken aantroffen, werden ondergebracht bij onze resultaten. Ook de stad en het schependom van Geraardsbergen werden niet opgenomen in het onderzoek. Deze stad vormde met Aalst "de twee steden" van de kasselrij Aalst. Tijdsgebrek noopte ons echter tot een selectie. Ninove, dat een eigen bestuurlijke omschrijving vormde, valt eveneens buiten het onderzoek.

[3] DE FEYTER S., De bende van Jan De Lichte, Onuitg. Lic. Verh., K.U. Leuven, 1979.

Binnen het onderzoek zijn feitelijk drie delen te onderscheiden. Het eerste wordt ingepalmd door de criminaliteit in de stad en het schependom van Aalst (voortaan met "SA" afgekort als we hiernaar verwijzen). Inzake archieven beschikken we hier vooral over de "boucken crimineel" van de Aalsterse vierschaar. Deze bronnen zijn wel vrij beperkt en niet zo geschikt voor een sociaal-economisch profiel van de misdadiger.

Vervolgens komt het platteland, of beter, de streek tussen Schelde en Dender. Het onderzoek hier valt in de twee andere delen uiteen. Eerst een woordje uitleg over de bronnen. Voor deze studie namen we de vonnissenboeken en procesdossiers door van het Leenhof ten Stene. Opgericht in de Middeleeuwen, groeide deze instelling geleidelijk uit tot de hoogste rechtsinstantie in de regio. Een scharnierjaar voor deze rechtbank én voor het onderzoek is het jaar 1759. Tot dan spraken de leenmannen (de personen die zetelden in het Leenhof) alleen recht over de "gediede" of "ghedyde" personen. Dit was een aanduiding voor iemand die geen poortersrechten had in Aalst of Geraardsbergen en opgepakt was op het platteland van het Land van Aalst. Meestal waren dit (allochtone) vagebonden, zigeuners en dergelijke. De periode 1700-1759 is bijgevolg te beschouwen als het tweede deel in het onderzoek.

In dat jaar 1759 krijgen de leenmannen echter de bevoegdheid om ook recht te spreken over een groot deel van de heerlijkheden tussen Schelde en Dender. De plaatselijke heer diende wel eerst een akkoord af te sluiten over een symbolische vergoeding voor de overname van de strafrechtelijke vervolgingen. De hoge kosten die hiermee gepaard gingen, maakte dat velen maar al te bereid waren het recht om te bestraffen uit handen te geven. Zo werd het Leenhof dé centrale rechtsinstantie in de Aalsterse kasselrij. Bovendien werd de strafrechtspraak meer gecentraliseerd. De periode 1760-1795 vormt dan het derde deel in het onderzoek.

Dit alles heeft zijn kwantitatieve en kwalitatieve gevolgen voor de bronnen. De bevolking waarover het Leenhof recht mag spreken, is enorm uitgebreid. Dit heeft zijn weerslag op de archieven. Vooral voor de jaren 1760-1795 beschikken we over een groot aantal documenten. Naast de registers en vonnissenboeken zijn er nog vele procesdossiers ter beschikking, die meestal veel sociaal-economische info geven over de misdadiger, maar ook over de plaats, omstandigheden en motief van het begane misdrijf. Op kwalitatief vlak krijgen we nu vooral een beeld van de "inheemse" criminaliteit, dus van de plaatselijke bevolking. Dit levert tevens een ander patroon op voor het globale beeld van de misdaad. Immers, het rechtsgebied van het Leenhof (en het aantal misdaden dat er plaatsvond), was veel groter dan dat van de Aalsterse vierschaar. Indien we specifiek de "eerste"

periode van het Leenhof bespreken, zullen we in het vervolg het symbool "L1" gebruiken, voor de periode na 1759 "L2".

Tot slot nog een woordje uitleg over een andere soort bronnen die we gebruikten voor ons onderzoek. Bij het doornemen van de procesdossiers stootten we regelmatig op een verzoek tot gratie, gericht aan de Geheime Raad. Daarom werd besloten de gratieverzoeken die deze instelling behandelde tijdens de 18e eeuw eveneens door te nemen. De Geheime Raad was zowat het zenuwcentrum van het centrale bestuur in de Habsburgse Nederlanden. Wetgeving, bestuur en rechtspraak waren de drie grote terreinen waarmee dit regeringsorgaan zich bezighield. Door middel van het gratierecht van de landsheer kon de Geheime Raad in diens naam ingrijpen in criminele processen, voor om het even welke rechters. Zo kon kwijtschelding of vermindering van de straf worden bekomen, maar ook de vrijlating van de gevangene of onschendbaarheid van de persoon [4].

Dit brengt ons bij een belangrijk aspect van deze studie: de bestraffing. In een apart hoofdstuk zal de impact van de straf uit de doeken worden gedaan. Om een beeld van de mentaliteit in de toenmalige maatschappij te krijgen, gaan we na welke misdaden als ernstig werden beschouwd en welke als minder ernstig. Regelmatig zal trouwens worden gealludeerd op de maatregelen die de centrale overheid nam om bepaalde vormen van misdaad de kop in te drukken. In hoeverre werden die plaatselijk ook nageleefd? We zullen zien dat een discrepantie tussen de letter van de wet en de uitvoering niet van vandaag de dag is.

De 18de eeuw is trouwens een zeer interessant tijdvak inzake bestraffing. De Verlichting ijverde voor een rationeler en humaner strafrecht dat in de plaats moest komen van wreedheid en willekeur. Dit vond weerklank in de Oostenrijkse Nederlanden. De eerste vormen van onze hedendaagse gevangenissen werden dan immers opgericht.

De historische kritiek moet ook worden toegepast op deze studie, wat overigens voor alle historiografische studies geldt. De criminaliteit zoals die in de hierboven besproken bronnen voorkomt, licht ons slechts voor een klein deel in over de echte criminaliteit. Nogal wat archiefstukken zijn immers verloren gegaan. En wat de impact is van het zogenaamde "dark number" zullen we nooit weten. Een misdaad werd en wordt immers niet noodzakelijk ook bekend gemaakt bij de gerechtelijke autoriteiten. In de 18e eeuw bestonden er boven-

[4] DE SCHEPPER H., Geheime Raad, in: AERTS E. e.a., Centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795), Brussel, 1994, p. 295-324.

dien nog andere kanalen, bijvoorbeeld de burgerlijke rechtbanken, om geschillen of misdaden te beslechten [5].

Ook mag men de kant van de vervolgers niet uit het oog verliezen: vergrijpen die op publieke kosten werden vervolgd, brachten niet veel enthousiasme teweeg bij de gerechtsambtenaren. De leenmannen moesten de strafrechtspraak gratis uitvoeren, ondanks protesten tegen deze bepaling. Het zal dan ook niet verwonderen dat er bitter weinig geestdrift was bij deze rechters om te zetelen in een proces. Enkel als een zaak hen aanbelangde of uit nieuwsgierigheid kwamen de leenmannen opdagen [6].

De verschillende soorten misdrijven hebben we ingedeeld volgens de classificatie die Roets gebruikt heeft voor Gent [7]. Zodoende hebben we een onderverdeling in vermogensmisdrijven, overtredingen van politiereglementen, misdrijven tegen de openbare orde, seksuele misdrijven en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. Religieuze misdrijven hebben we niet opgenomen voor dit artikel, omdat ze een zeer geringe groep vormen. Waarvoor deze misdaden juist staan, zal in de nu volgende hoofdstukken uit de doeken worden gedaan. Seksuele misdijven en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit zullen besproken worden in het volgende deel.

1. Vermogensmisdrijven

1.1. Inleiding

Zowel voor de stad als het platteland van Aalst nemen deze delicten het grootste aandeel van de criminaliteit voor hun rekening. Ongeveer 40 % van de misdaad in de streek manifesteerde zich in die vorm. Waarom ze zo "populair" waren en hoe ze zich manifesteerden, wordt hieronder uit de doeken gedaan.

1.2. Evolutie

Tijdens de eerste twee decennia van de 18e eeuw neemt vermogenscriminaliteit de belangrijkste groep van de gekende en vervolgde misdaad voor zijn rekening. De troebelen die de Spaanse Successieoorlog en de nasleep ervan veroorzaakten, zijn hier debet aan. Een dergelijke situatie was niet uniek voor het Aalsterse: in de

[5] EMSLEY C., KNAFLA L. A., Crime histories..., p. 35.
[6] Voor het Leenhof ten Stene, zie: VAN ISTERDAEL H., Kasselrijleenhoven. Casus: ten Stene te Aalst (1166-1795), in: AUGUSTYN B., PREVENIER W. e.a., Gewestelijke en centrale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795, Brussel, 1997, p. 518-529.
[7] ROETS A.-M., Sociale aspecten van de misdadigheid te Gent in de 18e eeuw, Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1981.

kasselrij van de Oudburg (het platteland rond Gent) vond men een soortgelijke situatie [8]. Daarna daalt het aantal en heeft het gerecht meer af te rekenen met landloperij en bedelarij (zie verder).

Tijdens de jaren dertig nemen de percentages een hoge vlucht. Deze trend zet zich door tot circa 1744. Na dat jaar dalen de aantallen scherp en wederom nemen landloperij en bedelarij hun eerste-rangspositie in bij de criminaliteit. Er is dus een verband te bespeuren tussen vermogensmisdrijven en overtredingen van politiereglementen, wat ook in de kasselrij van de Oudburg werd vastgesteld [9]. Vanaf het einde van de jaren vijftig tot het einde van het Ancien Régime nemen vermogensdelicten weer fors toe. Zeker voor het platteland is er een zekere correlatie met de toenemende moeilijkheden in de Vlaamse plattelandsnijverheid.

De historische kritiek moet echter weer van stal worden gehaald als we de bekomen cijfers in de juiste context willen plaatsen. De hoge percentages die we vonden, waren in een aantal gevallen het werk van één of enkele criminelen. Zo werd in 1740 een zekere Jan Triest veroordeeld. Deze nam met 19 (bekende) inbraken ongeveer 1/3 van alle criminaliteit tijdens die periode voor diens rekening [10].

Het is dan ook niet te verwonderen dat de vermogenscriminaliteit voor het Leenhof hoog scoort tijdens de jaren 1740-1744. Vooral in de tweede helft van de jaren veertig heeft de stad Aalst te lijden onder de troepenbewegingen van de Successieoorlog. Die omstandigheden zullen een efficiënte werking van het gerecht zeker verhinderd hebben. Dat kan de afwezigheid van vermogensdelicten wellicht verklaren. In de periode 1784-1789 namen vermogensmisdrijven meer dan 60 % van de misdaden voor hun rekening op het platteland. Deze hoge cijfers zijn dan weer voor een belangrijk deel te wijten aan de berechtiging van de dievenbende van Jan De Smet door het Leenhof (zie verder).

[8] OTTE E., Criminaliteit in de kasselrij Oudburg (1700-1789), Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1986, p. 71.
[9] IDEM, o.c., p .73.
[10] Stadsarchief Aalst (S.A.A.), Land van Aalst (LvA), nr. 13402, fol. 105-108.

1.3. Soorten Vermogensmisdrijven

De verschillende soorten delicten verhouden zich op de volgende manier:

Delict	Procentueel aandeel
Huisdiefstal zonder braak	38
Inbraak	19,2
Diefstal van dieren	5,3
Heling	4,1
Winkeldiefstal	3,4
Diefstal door dienstpersoneel	3,4
Houtdiefstal	3,4
Herbergdiefstal	3,3
Diefstal van veldgewassen en fruit	2,1
Kerkdiefstal	1,8
Brandstichting en brandschatting	1,8
Huisvredebreuk [11]	1,5
Oplichting	1,4
Afpersing	0,9
Baanstroperij en beroving	0,9
Beurzensnijden	0,7
Afpersing	0,6
Vernieling of beschadiging van goederen	0,6

1.3.1. Huisdiefstal met en zonder braak

Huisdiefstal met en zonder braak neemt het leeuwendeel in van de vermogensdelicten. We geven hier dan ook wat meer uitleg. Het overwicht van gewone huisdiefstal is te verklaren door het feit dat het niet zo moeilijk was om iets mee te nemen uit de woonst, in een ogenblik van onoplettendheid van de bewoner(s). Zowel vrienden of verwanten als onbekenden konden potentiële dieven zijn. Meer dan één schoon- of kleinzoon maakte van de afwezigheid van de verwanten gebruik om zich te verrijken. De vagebond of een toevallige passant kon niet weerstaan aan de verleiding om gauw een hemd mee te nemen dat lag te drogen op een haag. Indien men betrapt werd, kwam het gerecht dat trouwens niet altijd te weten. Pieter Jan De Meerleere meende dat hij zonder problemen een hemd kon stelen. Hij had echter pech: de knecht van de bewoners greep hem bij de lurven. Pieter

[11] Hierbijgaat het om vandalisme of opzettelijke vernieling in of aan het huis.

Jan smeekte op zijn knieën om niet te worden overgeleverd aan het gerecht. Hij slaagde erin om de gemoederen van de eigenaars te vermurwen, want ze lieten hem gaan [12].

Van Hemelryck meent dat inbraak specialisatie en ervaring eiste en bijgevolg meer iets was voor "profs". Dit zou tevens verklaren waarom het minder frequent voorkwam [13].

Inderdaad, ook tijdens het onderzoek bleek dat er bij inbrekers meer mensen waren die al met het gerecht in aanraking waren geweest en die zelfs hun "beroep" hadden gemaakt van inbreken. Peter De Smet was reeds veroordeeld voor inbraak door de drossaard van Brabant (= hoge gerechtsambtenaar in het hertogdom Brabant) en in Mechelen. Op het Aalsterse platteland had hij zijn "carrière" voortgezet: hij bekende op twee plaatsen te hebben ingebroken, reden genoeg om hem tot de galg te veroordelen [14].

Bij nacht en ontij of als de bewoners van een huis naar de mis of de kermis waren, ging men over tot actie. Bij meer dan 1/3 van de inbraken werd alleen gehandeld. De solitaire, dikwijls rondzwervende inbreker zal allicht minder snel de aandacht hebben getrokken dan een groep. Indien men toch met medeplichtigen opereerde, dan ging het meestal over niet meer dan twee of drie individuen.

Opvallend is dat ongeveer 30 % van alle inbraken voor de hele periode tijdens de jaren 1736-1747 plaatsvonden. Vooral het platteland had af te rekenen met een ware golf van inbraken, die voornamelijk aan zwervers toe te schrijven waren. Maar ook hier moet de kritische ingesteldheid van de vorser weer de juiste nuancering plaatsen. Dit kan ook te maken hebben met een toenmalige gevoeligheid van het gerecht voor deze misdaden. De "operatie" verliep overigens lang niet altijd even vlekkeloos. Jacob Wageman kroop via een ladder op de zolder van een weduwe. Die was echter gealarmeerd door het gestommel dat hij maakte en kwam een kijkje nemen. In zijn haast om weg te raken, greep Jacob echter naast de ladder en kletterde de grond op [15].

[12] S. A. A., LvA, nr. 13926.
[13] VAN HEMELRYCK F., De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de Late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404-1789), Brussel, Verhandelingen van de Koninklijke Commissie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der letteren, 43, 1981, (97), p. 182.
[14] S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 116-118.
[15] S. A. A., LvA, nr. 14016.

1.3.2. Enkele andere vormen van vermogensmisdrijven

Laten we ook wat aandacht besteden aan enkele vermogensmisdrijven die minder frequent voorkwamen maar toch wel hun betekenis hadden binnen de toenmalige maatschappij.

We beginnen met de diefstal van dieren, goed voor 5,3 % van de vermogensmisdrijven. De Germanen beschouwden dit reeds als een "furtum capitale", terwijl het Romeins recht dit rangschikte bij de diefstallen met verzwarende omstandigheden [16]. Paarden waren een onmisbaar hulpmiddel in de landbouw, wat maakte dat de diefstal van deze dieren sterk werd afgekeurd én op harde represailles vanwege het gerecht kon rekenen. Misschien was dat ook de reden waarom een belangrijk deel van de paardendieven doorgewinterde criminelen waren, die toch niets meer te verliezen hadden. Martinus Van Hemelrijck was in 1743 door het Leenhof veroordeeld tot geseling, brandmerking en verbanning wegens inbraak en diefstal, maar dat weerhield hem er niet van om in 1747 en in 1749 een paard te stelen [17].

Diefstal door dienstpersoneel werd eveneens als een ernstige misstap beschouwd. De knechten en meiden ontvreemdden meestal persoonlijke spullen en textielwaren bij hun bazen. In 1767 vaardigde de centrale overheid van de Oostenrijkse Nederlanden een ordonnantie uit die een streng optreden voorschreef bij "vol domestique". De meesters en meesteressen waren verplicht om aangifte te doen bij de gerechtsofficieren, op straffe van boete. Zij dienden echter niet voor de kosten op te draaien en geheimhouding werd verzekerd [18].

De autoriteiten waren niet geneigd tot clementie bij deze misdaden. Jan Callez had 55 kronen en wat goud gestolen van zijn meesters toen die naar de mis gingen. Zijn ouders dienden een gratieverzoek in bij de Geheime Raad. De leden van deze centrale instelling vroegen advies aan het Leenhof. Het draaide positief uit voor de beklaagde: het was zijn eerste aanvaring met het gerecht, hij was nog jong (20) en men getuigde dat hij anders wel flink werkte. Bij zijn arrestatie had hij het geld dat hij nog bezat, teruggegeven aan zijn werkgevers. Alle waren die hij aangeschaft had met de gestolen buit had hij hun geschonken, bij wijze van schadevergoeding. Toch werkte dit alles niet (helemaal) in zijn voordeel: in 1772 werd hij veroordeeld tot een geseling en een verbanning voor vijf jaar uit de gebieden van Hare Majesteit [19].

[16] VAN HEMELRYCK F., De criminaliteit..., p. 179.
[17] S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 125-127 en fol. 164.
[18] Receuil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens (R. O. P. B. A.), deel IX, p. 332-333, 23-7-1767.
[19] S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 32 en nr. 13876.

Een typisch ruraal vermogensdelict was houtdiefstal. De bossen in de regio hadden regelmatig te lijden onder illegale houtkap. De centrale overheid was voor deze materie eveneens gevoelig. In 1744 werd een plakkaat uitgevaardigd dat akkerschade en illegitieme houtkap moest beknotten. Wie zich hout toeëigende zonder toelating diende een boete te betalen van 12 pond. Gebeurde dit 's nachts, dan werd het bedrag verdubbeld. Kon men de boete niet betalen, dan werd men verplicht om drie uur aan de schandpaal te staan met een deel van het gestolen hout. In geval van recidivisme riskeerde men geseling, brandmerking en een verbanning voor tien jaar uit het rechtsgebied waar de feiten hadden plaatsgegrepen. De gerechtsofficieren moesten huiszoekingen ondernemen om alle mogelijke illegale buit uit het bos te ontdekken [20].

Bijna alle gevallen van "boschdieverije" troffen we aan tijdens L2. Dat is niet te verwonderen. Opgaande bomen of plantsoenen kappen om te voorzien in de eigen behoeften of voor commerciële doeleinden was immers een typisch plaatsgebonden vergrijp. Pas na 1759 krijgt het Leenhof echter de bevoegdheid over de inwoners van de plaatselijke heerlijkheden en krijgen we een beeld van plaatselijke misdaden. Vooral de bossen van religieuze instellingen kregen blijkbaar ongewenst bezoek. Bij een huiszoeking vond men bij Jan Baptist Ronsse uit Mater plantsoen met het merk van de abdij van Ename. Er werd ook nog ander hout gevonden dat hij gekapt had in de bossen van die religieuze instelling [21].

Brandstichting en brandschatting kwamen niet veelvuldig voor in de bronnen, maar werden wel beschouwd als zeer ernstig. Het opzettelijk in brand steken van gebouwen ging door als het zwaarste misdrijf dat men tegen eigendommen kon begaan. De angst voor het vuur boezemde de tijdgenoot panische schrik in. Dat is niet te verwonderen in een tijdperk waarin de gebouwen nog meestal uit licht ontvlambare materialen (leem en hout) werden opgetrokken. Garnot meent dat de brandstichter optrad als zondebok voor de gemeenschap, zoals de vagebond dat ook was (die werd trouwens gezien als potentiële brandstichter) [22].

Nochtans was het in ons onderzoeksgebied een misdaad die uitsluitend door autochtonen werd bedreven. Alcoholmisbruik, woede en wraak waren de voornaamste motieven om de rode haan over de

[20] Placcaerten van Vlaenderen (Placc. v. Vl.), deel V, p. 1049-1055, 30-1-1744.
[21] S. A. A., LvA, nr. 13812.
[22] GARNOT B., Quantitatif ou qualitatif? Les incendiaires au XVIIIe siècle, in: Revue Historique, 115, 1991, p. 51.

eigen of andermans woonst te brengen. Jan Frans Boekstal was misnoegd omdat zijn werkgever vier stuivers van zijn uurloon had afgetrokken. In de nacht van 15 op 16 juni 1790 stak hij de schuur van zijn baas in brand, waarbij ook het woonhuis en de koestal in de vlammen opgingen. Hij diende gewurgd te worden aan een paal en verbrand, "andere brandstichters ende dieven ter exempel " [23].

Tot slot nog wat uitleg over enkele soorten van vermogensmisdrijven die men misschien als typisch voor de 18e eeuw zou bestempelen, maar die toch slechts marginale verschijnselen waren. Beurzensnijden kwam niet veel voor in de bronnen. Daaruit mag men niet besluiten dat dit fenomeen slechts klein bier was in vergelijking met andere vormen van diefstal. Zoals voor Brussel, geldt waarschijnlijk ook hier dat het aantal bestrafte beurzensnijders slechts een klein beeld geeft van de reële frequentie van de kwaal [24].

Beurzensnijders maakten handig gebruik van de drukte op plaatsen waar veel volk samenkwam, zoals markten of de kermis. Het was niet moeilijk om in dergelijke omstandigheden een argeloos slachtoffer wat armer te maken en weg te glippen tussen de massa. Opvallend is dat het steeds allochtonen waren die berecht werden voor deze misdaad. Mogelijk liepen ze sneller in de kijker als er een geval van beurzensnijden was vastgesteld, wat maakte dat ze de eerste waren om gecontroleerd te worden.

Baanstroperij en beroving waren eveneens zeldzame fenomenen. De enkele gevallen van baanstroperij situeerden zich allemaal in de woelige periode van de Spaanse Successieoorlog, als het platteland geteisterd werd door soldaten, maar ook door deserteurs en gespuis dat met de troepen optrok. Zo had de troepengids Jan D'Haese na de slag bij Ramillies (1706) met medeplichtigen een baanoverval gepleegd in Sint-Lievens-Houtem [25].

Gevallen van beroving waren nog schaarser. De daders isoleerden het slachtoffer altijd vooraleer diens beurs wat lichter te maken. Joos Vaghenende dweilde eerst enige herbergen af met zijn slachtoffer in spe. Bij een brugje te Munte beroofde hij dan met een medeplichtige de persoon in kwestie. De vader van die medeplichtige gaf aan het slachtoffer echter twee paar nieuwe schoenen als hij het misdrijf niet zou aangeven bij de autoriteiten [26].

[23] S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 178-180.
[24] VAN HEMELRYCK F., De criminaliteit..., p. 209.
[25] S. A. A., LvA, nr. 13931.
[26] S. A. A., LvA, nr. 13904 en nr. 13912.

Wederom constateren we hoe een private regeling tussen de dader of diens familie en het slachtoffer kon plaatsvinden. Misschien verklaart dit ook waarom deze vorm van diefstal, maar ook andere misdrijven, zo weinig voorkomen in de archieven.

1.4. Benden

Tijdens het onderzoek troffen we een dievenbende aan die opereerde in de streek tussen Schelde en Dender als daarbuiten. Wie "bende" hoort en "platteland van Aalst" denkt natuurlijk dadelijk aan de bende van Jan De Lichte. Die wordt, zoals reeds vermeld, niet opgenomen in het onderzoek. In de jaren 1780 opereerde er nog een bende in de regio, namelijk die van Jan De Smet uit Mater. In totaal gaat het om negentien personen die werden voorgeleid wegens hun bewezen of vermeende betrokkenheid.

Garnot meent dat familiale banden en geografische afkomst belangrijke factoren zijn bij bendevorming, evenals specialisatie in een bepaald soort delict [27].

De "bendeleider" Jan De Smet had inderdaad nogal wat familieleden die opereerden in de bende: zijn zoon, dochter en zuster. Ook waren twee broers, hun zuster en haar verloofde actief betrokken bij de bende. Voor het merendeel waren de beklaagden afkomstig uit Mater. Een zekere specialisatie kan men ook terugvinden: de bendeleden werden alleen wegens vermogensdelicten aangeklaagd. Gedurende vele jaren hadden ze gestolen op marktdagen en in winkels te Ename, Gavere, Gent, Geraardsbergen, Nederbrakel, Ronse, Sint-Lievens-Houtem, Vloesberge, Waarmaarde en Zottegem. Maar ook voor gewone diefstal of inbraak draaiden ze hun hand niet om. Jan de Smet en vijf anderen vormden de kerngroep die het gros van de diefstallen voor hun rekening namen.

Wat motiveerde deze mensen tot het plegen van die misdaden? De armoede zal zeker en vast wel een voorname factor geweest zijn. Bij één van de beklaagden lezen we: " haer huyzeken staende op den grond van de armen". Bendevorming werd in de hand gewerkt door politieke en/of sociaal-economische instabiliteit. De bende van Jan De Lichte profiteerde van een politieke factor, in casu de Oostenrijkse Successieoorlog. Bij deze criminelen is de sociaal-economische factor van toepassing. Voor het grootste deel oefenden ze ongekwalificeerde handarbeid of spinwerk uit. Deze beroepscategorieën werden het eerst en het meest getroffen door de verslechterde economische situatie van de jaren tachtig van de 18de eeuw. Voor de stad Brugge van die periode werd eveneens een zekere correlatie

[27] GARNOT B., La perception des délinquants en France, in: Revue Historique, 120, 1996, p. 359-361.

vastgesteld tussen hoge graanprijzen en (vermogens)criminaliteit [28].

De bendeleden ontvreemdden voornamelijk textielwaren, wat dan weer verklaard zou kunnen worden door nieuwe tendensen in de productie en consumptie van deze waren, welke een bijzondere interesse opwekte bij dieven [29].

Een verschil met de bende van Jan De Lichte is dat Jan De Smet en zijn kornuiten geen geweld gebruikten, althans niet volgens het bronnenmateriaal. Moord en doodslag maakten echter ook maar een marginaal deel uit van de misdrijven die de volgelingen van de beruchte rover pleegden (7,2 %) [30].

Voorts waren vele leden van zijn bende zwervers, terwijl die van Mater over een vaste woonplaats beschikten. De voornaamste bendeleden werden veroordeeld tot 10 à 20 jaar in het Provinciaal Correctiehuis te Gent. Tien anderen kregen straffen tussen 2 en 8 jaar detentie in het Correctiehuis. Twee vermeende leden werden vrijgesproken. Twee anderen dienden enkele weken in de gevangenis door te brengen op water en brood [31].

1.5. Gestolen voorwerpen en daders

Textiel maakte meer dan de helft uit van de gestolen waar. Het onderzoek voor andere jurisdicties tijdens de 18e eeuw kwam tot soortgelijke vaststellingen [32]. Textiel was gemakkelijk te stelen, de afzet ervan was verzekerd en men kon zonder veel risico's wel een hemd of een zakdoek meenemen. Vandaar het succes van deze waren bij de dieven.

Meer dan 72 % van de daders waren mannen. Meerdere factoren kunnen dit overwicht verklaren. Men verkeerde in een maatschappij waar er, zeker op het platteland, een sterke sociale controle heerste, vooral op (jonge) vrouwen. Desalniettemin bevindt het gros van de vrouwelijke dieven zich in de leeftijdscategorie van 20 tot en met 24 (bij mannen is dit 20 tot en met 34 jaar). Dit is dan weer te wijten aan een groot aandeel van rondzwervende individuen bij de

[28] HUYS M., De criminaliteit te Brugge (1770-1790), Onuitg. Lic. Verh., K. U. Leuven, 1979, p. 125.
[29] VAN BELLINGHEN M., Diefstal en heling van kleding en textiel: Antwerpen, 1775-1785, in: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 21, 1996, (4), p. 404.
[30] Zie hiervoor tevens: LAMARCQ D., De bende van Jan De Lichte, volgens de processen van 1748, in: Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring, 22, 1978, (1), p. 23.
[31] Voor de archivalia in deze zaak: S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 142-159 en nr. 14106.
[32] Voor Gent, zie: ROETS A.- M., Sociale aspecten..., p. 34.

dievenbevolking (zie ook verder). We moeten er echter rekening mee houden, wat overigens geldt voor de daders van alle misdaden, dat een behoorlijk aantal van de delinquenten niet wist hoe oud ze juist waren en bijgevolg een schatting opgaven, of anderzijds geen flauw benul hadden van hun leeftijd, waardoor we dit gegeven niet kunnen achterhalen.

Voorts waren vrouwen amper of zelfs helemaal niet betrokken bij bepaalde vermogensdelicten. Bij inbraken bv. waren ze maar voor amper 11 % vertegenwoordigd als (mede)dader.

Handwerkers en textielarbeiders waren sterk vertegenwoordigd bij de dieven. Niet te verwonderen, want het waren de eerste slachtoffers van politieke en sociaal-economische ontwrichtingen. Al deze vaststellingen zijn echter wederom gebaseerd op die van de delinquenten zélf, wat niet altijd strookte met de werkelijkheid. Pieter Frans De Jaeger beweerde handwerker te zijn, maar de gerechtsambtenaren en verschillende getuigen wezen hem aan als een notoir herbergbezoeker en leegloper [33].

Vooral tijdens de eerste helft van de 18e eeuw zien we dat op het platteland vele landlopers en rondtrekkende verkopers diefstallen en inbraken pleegden. Politieke oorzaken (Successieoorlogen en de nasleep ervan) verklaren dit voor een deel. Bovendien mocht het Leenhof in die periode alleen recht spreken over de "ghedyde" personen. Dan is ook amper 30 % van de misdadigers uit de streek afkomstig. Na 1760 (L2) zien we op het platteland de omgekeerde situatie: een overwicht van autochtonen. Men kan ook begrijpen dat een afkomst uit de laagste echelons van de samenleving samengaat met een geringe graad van geletterdheid.

2. Overtredingen van politiereglementen

2.1. Inleiding

Met deze titel duiden we leegloperij en aanverwante delicten (landloperij en bedelarij) aan. Door te zwerven en te bedelen hield men zich immers niet aan de politieordonnanties om de "ledigheyt" te beteugelen. Ook "straatpolitie" (verboden wapendracht en dronkenschap) horen hierbij. Dronkenschap werd als delict meegeteld, maar enkel als het als dusdanig in het vonnis vermeld staat. Vele (gewelds)misdrijven vonden inderdaad wel plaats onder invloed van alcohol, maar in die gevallen hebben we dit als een criminogene factor beschouwd en niet als een afzonderlijke misdaad. Er werden bijna

[33] S. A. A., LvA, nr. 13967.

geen gevallen gevonden van verboden wapendracht als strafbaar feit, hoewel uit de processen wel bleek dat velen gewapend rondliepen, wat verboden was bij wet (zie hiervoor het hoofdstuk over de misdaden tegen de lichamelijke integriteit). Al deze vormen van criminaliteit nemen de tweede plaats in bij de gekende criminaliteit, met een aandeel van 32,2 %. Verderop zal blijken dat deze vergrijpen misschien wel dé barometer bij uitstek zijn van de (in)efficiëntie van het gerecht en van de effecten van oorlog en economische malaise op de criminaliteit.

De waarde van het bronnenmateriaal is verschillend volgens periode en lokaliteit. Verderop zal blijken dat een proces inzake landloperij en bedelarij vaak beknopt werd afgehandeld. Dikwijls is socio-economische informatie of een inzicht in het hoe en waarom niet terug te vinden. Vooral als we het vooronderzoek of procesdossiers tot onze beschikking hebben, kan een profiel van de misdadiger worden opgesteld. Voor sommige cruciale periodes zijn die echter schaars of helemaal niet aanwezig. Als men de periode 1737-1760 wil bekijken, moeten we ons vooral baseren op het register van het Leenhof inzake de misdaad op het platteland. Via een dergelijk register vernemen we jammer genoeg niet veel meer dan de daders, de misdaden en de strafmaat. Dit valt dan samen met een periode die juist gekenmerkt wordt door een hoge vlucht van de overtredingen van politiereglementen. Voor de stad Aalst hebben we voor de jaren 1750 dan wel bronnen die ons meer vertellen over de delinquenten. Deze mankementen in het archiefmateriaal moet men in het achterhoofd houden bij de vaststellingen over deze vorm van misdaad.

2.2. Evolutie

Voor de eerste twee decennia hebben we maar summiere aanduidingen over deze vorm van criminaliteit, zowel voor de stad als het platteland rond Aalst. Dit is gedeeltelijk te wijten aan lacunes in de bronnen. Voor SA komt hier nog bij dat men waarschijnlijk in de eerste jaren van de 18e eeuw meer oog had voor vermogensdelicten. Zeker voor de archieven van het Leenhof geldt dat we waarschijnlijk met een serieuze onderschatting van de werkelijke graad van landloperij en bedelarij zitten als we ons puur op hun archieven verlaten. Desmet onderzocht de zigeunervervolging in het Land van Aalst gedurende de periode 1715-1750. Van deze etnische groep vond zij maar weinig gegevens in de archieven van het Leenhof. Natuurlijk, deze rechtbank kon alleen die zigeuners berechten die op de grote

wegen waren opgepakt. Voorts meent zij dat de meeste processen van zigeuners op een beknopte én mondelinge wijze werden afgehandeld [34]. Dit gaat wellicht ook op voor de "gewone" vagebonden en bedelaars.

Men dient voorts rekening te houden met de onwil van het politioneel apparaat om landlopers/bedelaars te arresteren. Men was zich ervan bewust dat de kosten van het onderzoek hoog konden oplopen. Tot deze vaststelling komt men ook voor de Oudburg. Het inschakelen van de plattelandsbevolking voor patrouilles leverde niet veel resultaat op, want men was bevreesd voor represailles van de ontsnapte gevangenen of hun kompanen [35].

De situatie was niet anders voor de onderzochte regio. In 1730 deed de stadhouder van Aalst zijn beklag over het feit dat hij moest instaan voor het gros van de gerechtskosten van de vagebonden en zigeuners die waren opgepakt op het platteland. Daarom besloot men simpelweg om zoveel mogelijk processen te vermijden, wat strikt gerespecteerd werd! Ook tussen de leenmannen van het Leenhof en de Aalsterse schepenen waren tevoren betwistingen gerezen over wie de landlopers diende te berechten en wie verantwoordelijk was voor de kosten [36].

Op het Aalsterse platteland waren de patrouilles die het platteland dienden te zuiveren van rondzwervend gespuis een maat voor niets. In 1751 bleek dat er dagelijks 1208 mannen de wacht liepen in de kasselrij. Ze waren duur, zaten meer in de herbergen en durfden niet op te treden tegen de vagebonden. Ondertussen regende het wel klachten over het grote aantal landlopers [37].

Keren we nu terug naar de cijfers voor het Leenhof. Een eerste piek wordt bereikt in de periode 1720-1724. Voor een deel is dit dus te verklaren door de "zigeunergolf" waarmee het Aalsterse platteland vooral in de jaren 1722-1726 te maken had. Hiervan worden we echter vooral door andere bronnen geïnformeerd. Uit de archieven van de Provoost-Generaal bleek dat de helft van de zigeuners die berecht werden, gearresteerd waren op het platteland van Aalst tussen 1723 en 1727 [38].

[34] DESMET L., Het zigeunerplakkaat van 29-12-1725. Case-study: het Land van Aalst 1715-1750, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1991, p. 14.

[35] BOUSSERY K., Studie van het fenomeen vagebondage op de kasselrij Oudburg in de 18e eeuw, met een comparatieve aanvulling van de 2e helft van de 17e eeuw, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1986, p. 187.

[36] DESMET L., Het zigeunerplakkaat.., p. 187-188 en p. 207.

[37] VAN ISTERDAEL H., Inventaris van het archief van het Land van Aalst (1342-1814), Brussel, 1994, p. 90-91.

[38] DESMET L., Het zigeunerplakkaat..., p. 23-234. De Provoost-Generaal was een gerechtsofficier die in alle provincies van de vorst mocht optreden tegen niet-gedomicilieerde personen. VAN HEMELRYCK F., Provoost-Generaal van het Hof en van de Nederlanden (eind 15e eeuw-1795), in: AERTS E. e.a., Centrale overheidsinstellingen, p. 478-485.

De daling rond 1730 is dan waarschijnlijk voor een deel te wijten aan de onwil tot vervolging van de kant van de Aalsterse stadhouder, waarover we eveneens reeds gesproken hebben.

Vanaf 1739-1740 tot het einde van de vijftiger jaren schieten de aantallen weer flink de hoogte in en maken dan het gros uit van de misdaden. Tussen 1748 en 1759 gaat het om percentages tussen de 60 en 80 %! Twee fenomenen kunnen deze toename verklaren. De jaren 1739 en vooral 1740 zijn duurtejaren, tijdens dewelke de prijzen voor levensmiddelen sterk toenamen. Het pauperisme en wat daarmee gepaard ging, namelijk landloperij en bedelarij, nam eveneens sterk toe. Daarna zorgde de destabilisatie van de Nederlanden, veroorzaakt door de Oostenrijkse Successieoorlog, ervoor dat de aantallen hoog bleven. Vooral in de stad en het schependom van Aalst was er een toevloed van landlopers en bedelaars. Mogelijk dreef de nasleep van de Successieoorlog de paupers naar de steden. Ook leidde het einde van een oorlog[39] in het Ancien Régime steeds tot werkloosheid onder de soldaten, wat hen deed zwerven door het land.

Rond 1760 dalen de aantallen weer, vooral op het platteland. In Aalst zelf wordt ook een afname vastgesteld, maar blijft het aandeel toch altijd schommelen tussen 1/4 en 1/3 van de misdaad. Er is reeds gesproken over een correlatie tussen een stijging van de vermogensdelicten en een gelijktijdige daling van landlopen en bedelen. Dit verklaart dan de afname. Enkel tijdens de periode 1778-1783 zien we hoe de aantallen voor het platteland wederom toenemen, tot ongeveer een kwart van de misdaadpercentages. Het aantal bedelaars neemt dan toe, met een overwicht van autochtonen deze keer. De moeilijke sociaal-economische situatie van het ogenblik is hier debet aan.

2.3. Soorten delicten

Bij de overtredingen van politiereglementen zijn landloperij en bedelarij absoluut overheersend, met ongeveer 98 %. Andere misdaden, zoals leegloperij of verboden wapendracht, nemen slechts marginale percentages in. Daarom bespreken we alleen de eerste twee nader in detail.

De materie lag gevoelig bij de (centrale) overheid, getuige de talrijke ordonnanties die in dit verband werden uitgevaardigd. Het merendeel (16) dateert uit de eerste helft van de 18e eeuw, terwijl er voor de tweede helft slechts zeven ordonnanties zijn terug te vinden. Dit is niet te verwonderen. In de meeste gevallen waren het immers

[39] De Oostenrijkse Successieoorlog eindigde in 1748.

niet meer dan kortstondige acties naar aanleiding van krijgsverrichtingen [40].

De eerste ordonnantie die werd uitgevaardigd in de 18e eeuw was die van 21 augustus 1702. De centrale overheid stipuleerde dat op het platteland en in de open steden patrouilles en wachten moesten worden opgericht. Die dienden komaf te maken met het geweld van de vijand, boosdoeners en landlopers. Alle valide mannen tussen 18 en 65 jaar waren verplicht om elke tien dagen deel te nemen aan een dergelijke patrouille. De adel en geestelijkheid waren wel vrijgesteld. Stuitte men op weerstand, dan moest de alarmklok worden geluid om alle weerbare mannen op te trommelen. Wie geen geldig paspoort of certificaat kon voorleggen, werd gearresteerd en overgeleverd aan de gerechtsofficier, commandant of gouverneur van de meest naburige stad [41].

Waarom ging iemand bedelen en zwerven? Een belangrijke reden was een verbanning die men niet naleefde. Een dergelijk misdrijf hebben we echter gerangschikt als "banbreuk' en werd geplaatst onder de noemer van misdrijven tegen de openbare orde. Dat wordt verder meer uitgebreid besproken. Hier gaan we echter in op de andere motieven. Dit was maar voor een klein deel van de delinquenten terug te vinden. De beknopte wijze waarmee het proces van vele van dergelijke misdadigers werd afgehandeld, verklaart dit.

Dé oorzaak bij uitstek was werkloosheid. Een belangrijke oorzaak voor ellende in de toenmalige samenleving was de gedwongen of gedeeltelijke werkloosheid waaraan een deel van de bevolking blootstond. Nogal wat bedelaars die voor het Leenhof kwamen op het einde van de jaren zeventig, waren berooide handwerkers en textielarbeiders. Leonard Van Mullegem had geen werk en moest een vrouw en vijf kinderen onderhouden. Daarom was hij aan het bedelen buiten de gemeente waar hij woonde [42].

De grote openbare werken in de Zuidelijke Nederlanden van de 18e eeuw trokken heel wat werkwilligen aan. In het Oostenrijkse tijdvak werden niet alleen de natuurlijke waterwegen aanzienlijk verbeterd, maar werd ook heel wat aandacht besteed aan de grote wegen die de transithandel bevorderden. Het einde van dergelijke grootschalige openbare werken zorgde steeds voor een toename van de leeglopers én van de criminaliteit [43].

[40] LIS C., SOLY H., VAN DAMME D., Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914), Leuven, 1985, p. 111.
[41] R. O. P. B. A., deel I, 21-8-1702, p. 163-164.
[42] S. A. A., LvA, nr. 13988.
[43] VAN HEMELRYCK F., Ellendelingen tussen galg en rad (1400-1800), Antwerpen, 1984, p. 175.

Pierre Lebleu en Jean Du Moulin werden op 16 november 1757 opgepakt te Aalst. De eerste had naar eigen zeggen nog gewerkt aan het Leuvense kanaal en aan de Gentse Coupure, zijn kompaan aan waterwerken te Brugge en te Oostende [44].

Ontslagen militairen en deserteurs, maar ook volk dat meetrok met de legers, vulden het leger van zwervers aan na oorlogen. Jean Guillaume Du Pont trok met zijn familie rond als seizoenarbeider. Hij had lange tijd gediend in de Spaanse en Franse legers. Hij vroeg dat hij zijn militaire privilege mocht opeisen om aldus met zijn familie langs de wegen te bedelen. Hij diende de streek te verlaten, maar kreeg toelating om met zijn familie 24 uur langs de wegen de kost te vragen [45].

Wie lichamelijk gehandicapt was, ziek of oud, was in het Ancien Régime bijna onherroepelijk gedoemd om aan lager wal te geraken. Het onderzoek voor andere streken levert soortgelijke resultaten op. In de Franse streken Guyenne en Auvergne hadden vele vagebonden te kampen met medische problemen, waardoor de mogelijkheden om te ontsnappen aan hun ellendig bestaan zeer beperkt waren [46].

Ook in de stad en op het platteland van Aalst was het niet anders. Vele landlopers en bedelaars waren oorlogsinvalide. Anderen waren door hun hoge ouderdom naar de bedelstaf gebracht. Men was hierin echter niet altijd even oprecht. In enkele gevallen werd een valse ziekte of handicap handig gebruikt om de vrijgevigheid van het volk op te wekken. Ernest Jan Van De Velde had een jaar lang zijn linkerhand in de vest genaaid om medelijden op te wekken [47].

De factor armoede hangt natuurlijk samen met de andere factoren, maar hier bedoelen we die gevallen waar men dit als expliciete reden opgaf. Het is niet te verwonderen dat ook dit een belangrijk motief was om te zwerven en te bedelen, zeker tijdens economische laagconjuncturen. Helena Josefa Koekelbergh woonde en werkte in Gent, maar verliet haar woonst om te zwerven en te bedelen langs de wegen. Ze was hiertoe gedwongen door haar kleine loon [48].

[44] S. A. A., Stad Aalst (SA), nr. 1118, fol. 128-137.
[45] S. A. A., LvA, nr. 13400, fol. 127-132.
[46] CAMERON I. A., Crime and repression in the Auvergne and Guyenne 1720-1790, Cambridge, 1981, p. 165.
[47] S. A. A., LvA, nr. 14147.
[48] S. A. A., SA, nr. 1118, fol. 268-272.

2.4. Zwerven en andere vormen van criminaliteit

Vooral in de eerste helft van de 18e eeuw maakten vagebonden een belangrijk deel uit van de misdadigers. Het ging in de eerste plaats om dieven. Wederom dienen de cijfers echter in de juiste context te worden geplaatst. Vooral in de jaren veertig waren er solitaire of in kleine groepjes opererende vagebonden actief. Desondanks manifesteert vermogenscriminaliteit bij landlopers zich vooral in kleine diefstallen en occasionele inbraken. Deze groep scoorde eveneens hoog bij misdrijven tegen de openbare orde. Vele vagebonden hielden zich niet aan de termijn of de reikwijdte van hun verbanning, of gebruikten valse papieren en namen (zie verder).

Hun aandeel in gewelds- en seksuele misdrijven was slechts marginaal. Bij de eerste soort misdaad gaat het vooral om bedreigingen en beledigingen. Die werden geuit als de aalmoezen aan de lage kant waren. Bij seksuele vergrijpen was de aanklacht bijna altijd "onzedelijk" gedrag, in casu concubinaat. De heersende moraal was dus geen hoofdbekommernis voor deze misdadigers (zie ook seksuele misdrijven).

2.5. Alleen zwerven?

Bijna de helft van de veroordeelden zwierf alleen rond. Als men in groep rondzwierf lokte dit waarschijnlijk nog meer argwaan los van de overheid. Bovendien werd de mogelijkheid om ergens werk te kunnen vinden nog beperkter. Indien dit toch het geval was, dan betrof het meestal slechts enkele individuen. Iets meer dan een kwart zwierf met twee rond. Als men in groep rondtrok, dan was dit vaak te wijten aan gemeenschappelijke interesses. Zigeuners bijvoorbeeld verenigden zich in groepen volgens hun etnische afkomst.

Ook familieverbanden of het beroep waren een reden om in groep rond te trekken. In 1775 werd Andries Frans Lahaye, zijn vrouw, zijn zoon en schoondochter voorgeleid. Ze verdienden de kost met seizoenarbeid en leuren. Andries en zijn vrouw waren soldatenkinderen, wat frequent voorkwam bij opgepakte seizoenarbeiders [49]. Ook in de Oudburg komt men tot vergelijkbare resultaten voor dit alles [50].

[49] S. A. A., LvA, nr. 13916.
[50] BOUSSERY K., Studie van..., p. 60-67.

2.6. De daders

Niet minder dan 65 % van de zwervers en bedelaars waren mannen. De verklaringen hiervoor zijn andermaal divers. Arme, zieke of gebrekkige vrouwen hadden betere kansen dan mannen om als echte armen erkend te worden en bijgevolg op steun te kunnen rekenen. Rondtrekkende vrouwen liepen bovendien sneller in de kijker en hadden minder kansen om aan werk te raken. Voorts heerste er op ronddolende vrouwen een veel scherpere sociaal-morele druk dan op mannen.

Voor iets meer dan 40 % van de groep was het mogelijk de leeftijd te achterhalen. Dat is ook hier te verklaren door de aard van het bronnenmateriaal. Het gerecht handelde vele processen immers uiterst beknopt af. Velen wisten bovendien hun leeftijd niet. Een groot aantal mannen en vrouwen was vrij jong, namelijk tussen de 20 en de 34 jaar. Door een tekort aan werkgelegenheid dienden zij uit te wijken of te bedelen. Meestal verdienden zij de kost met loonarbeid in de landbouw- of textielsector.

Het merendeel van de vagebonden was ongehuwd of gescheiden van de partner. Er waren wel opvallend meer weduwen dan weduwnaars. Voor alleenstaande vrouwen was de maatschappij van de 18e eeuw zeer hard. Zwerven en bedelen was dan de laatste mogelijkheid om te overleven. Toch blijkt dat een behoorlijk aantal van de mannen vrij oud was (> 40 jaar). Dit bevestigt dat het voor oudere en zieke vrouwen inderdaad gemakkelijker was om aanspraak te maken op bijstand.

Slechts een beperkt deel van de misdadigers kwam uit de regio. De plaatselijke armen hadden immers nog de mogelijkheid om een beroep te doen op de gemeentelijke armendis in geval van nood. Toch is een kritische houding ook hier op zijn plaats. Vooral in de eerste helft van de eeuw treffen we vele vreemdelingen aan. Oorlogen en zigeunervervolging verklaren dit voor een deel.
Bij de vreemdelingen kwam een belangrijk deel uit het vroegere graafschap Vlaanderen. Dit bewijst dat de mobiliteit plaatsvond binnen een geografisch beperkt gebied. Ook elders in Vlaanderen vindt men dit patroon [51].

Het merendeel van de buitenlandse landlopers waren Fransen. Vooral in de jaren veertig en vijftig van de 18e eeuw waren zij goed vertegenwoordigd. De correlatie tussen oorlogsomstandigheden [52] en landloperij wordt wederom bevestigd.

[51] IDEM, o.c., p. 74.
[52] Tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog vielen de Fransen binnen in de Oostenrijkse Nederlanden.

3. Misdrijven tegen de openbare orde

3.1. Inleiding

Wat bedoelen we met deze titel? Hier gaat het om misdrijven als opstand tegen de overheid en ondermijning van het gezag, weerspannigheid, ontvluchting van gevangenen en banbreuk.
"Weerspannigheid" verdient misschien wat verduidelijking. Hiermee wordt weerstand tegen gerechtelijke ambtenaren aangeduid. Meestal uitte dit zich in verzet bij arrestatie. Onder deze noemer komen voorts nog militaire misdrijven bij (i.e. desertie en hulp daarbij) en ambtsmisdrijven. Tot slot werden tevens misdrijven tegen de openbare trouw (valsheid in geschrifte, meineed, valse namen, ambten en attestaties) bij deze categorie geplaatst.

3.2. Evolutie

Als we de criminaliteit in haar geheel bekijken, is deze groep van misdrijven niet zo dominant. Slechts 9,1 % van de criminaliteit wordt vertegenwoordigd door deze categorie.

Bovendien zijn er nogal wat fluctuaties te bespeuren. In de eerste helft van de eeuw is er een sterke vertegenwoordiging. Dan manifesteren misdrijven tegen de openbare orde zich bijna uitsluitend in de vorm van banbreuk. Vooral het Leenhof heeft af te rekenen met banverbrekers, die bleven rondzwerven op het platteland. Anderen bleven gewoon in hun woonst wonen in plaats van de kasselrij te verlaten. Er valt een parallel te bespeuren met de sterke mate waarin landloperij en bedelarij zich manifesteren. Vooral in de jaren veertig van de eeuw, als we dus veel overtredingen van politiereglementen optekenen, bereiken we hoge cijfers voor banbreuk. De misdrijven tegen de openbare orde nemen een kwart van de misdrijven op het platteland voor hun rekening in de jaren 1745-1749. Dit is trouwens vooral te wijten aan het verschijnen van leden van de bende van Jan De Lichte. Ze namen het niet zo nauw met de verbanning die tegen hen was uitgesproken door de militaire rechtbank in 1748 [53].

Na 1760 krijgen we een ander patroon bij misdrijven tegen de openbare orde, zeker voor het platteland. Dit heeft twee oorzaken. In de eerste plaats heeft het Leenhof nu ook rechtsmacht over de inge-

[53] Zie: DE FEYTER S., De bende..., p. 86.

zetenen van het platteland. Dit impliceert dat ook zaken als meineed en ambtsmisdrijven behandeld worden door het Leenhof. De tweede reden is de ingebruikname vanaf het midden van de jaren zeventig van het Provinciaal Correctiehuis te Gent. Voortaan konden de delinquenten veroordeeld worden tot een detentie in deze instelling. De verbanning, die toch niet veel uithaalde, werd meer en meer achterhaald als straf. Van Opdenbosch onderzocht het vonnissenboek van het Leenhof voor de periode 1768-1794, dat ook een van onze bronnen is [54]. Voor het platteland, rekening houdend met deze bron alleen, constateerde zij dat niet minder dan 40,5 % van de delinquenten een dergelijke vrijheidsstraf opliep [55]. Een navenante daling van een delict als banbreuk is dan ook het logische gevolg. Tot het einde van het Ancien Régime (1795) haalt deze groep van misdrijven amper 10 % van de misdaad. De enige uitzondering wordt gevormd door de periode 1790-1795, als het platteland geconfronteerd wordt met een opstand tegen de (anti-Oostenrijkse) overheid. Voor die periode zien we een piek tot 25 % van de misdaad (zie verder).

3.3. Soorten Misdrijven tegen de openbare orde

Delict	Procentueel aandeel
Banbreuk	56,5
Meineed en valse getuigenis	9,2
Valse naam, ambt of attestatie	8,1
Opstand tegen de overheid	7,3
Ontvluchting van gevangenen	7,1
Weerspannigheid	5,9
Desertie of hulp bij desertie	4,5
Valsheid in geschrifte of zegels	2,2
Ambtsmisdrijven	1,1

3.3.1. Banbreuk

De verbanning was, naast de doodstraf, een maatregel om de gemeenschap te zuiveren van criminelen. De meest schadelijke en nutteloze elementen poogde men op een dergelijke manier weg te zuiveren. Het gerecht voorzag dat de banneling kon terugkomen voor het verstrijken van de termijn in de streek waaruit hij of zij was verbannen. Dit werd dan bestraft met een nieuwe soortgelijke straf, ver-

[54] S. A. A., LvA, nr. 13732.
[55] VAN OPDENBOSCH M., Het Provinciaal Correctiehuis te Gent (1770-1792) en de gevangenen uit het Land van Aalst, Onuitg. Lic. Verh., K. U. Leuven, 1968, p. 134.

minking, of, bij recidivisten en gevaarlijke misdadigers, de doodstraf. Wie in een dergelijke situatie verkeerde, had feitelijk twee mogelijkheden. De eerste was om de verordening aan de laars te lappen en terug te keren naar de streek van herkomst, met het gevaar om weer opgepakt te worden. De andere mogelijkheid bestond erin om te zwerven in vreemde streken, waar de banneling wegens de status van zwerver bijna zeker geen kans maakte om werk te vinden. De inbreuken op een dergelijke straf waren dan ook legio. Het was een asociale maatregel, waarmee de verschillende rechtsgebieden hun uitschot verplaatsten naar een andere jurisdictie [56].

Bij meer dan 80 % van de inbreuken was het mogelijk om na te gaan welke rechtbank van een bepaalde stad, streek of gerechtsofficier hun gesommeerd had om een bepaald gebied voor een zekere termijn te verlaten. In niet minder dan 40 % van de casussen was inbreuk gepleegd tegen de bepalingen van het Leenhof, de Aalsterse vierschaar of andere rechtbanken in het gebied tussen Schelde en Dender [57]. Bij meer dan 1/4 van de gevallen had men een verbanning gekregen in de huidige provincies Oost- en West-Vlaanderen. Deze bevindingen staan in correlatie met het relatief beperkte geografische gebied waarin een groot deel van de landlopers rondtrok.

Velen hadden meerdere straffen tegen zich horen uitspreken, maar trokken zich daar weinig van aan. Elisabeth Brijnaert was in 1723 door het Leenhof voor tien jaar verbannen uit de stad en het Land van Aalst. Ze kreeg deze straf wegens diefstal en banbreuk. Ze was namelijk te Boelare al twee keer verbannen uit de streek. In 1731 stond ze weer voor de leenmannen, opnieuw omwille van diefstal en banbreuk. Haar dochter was mee opgepakt. Beide vrouwen hadden eerder dat jaar te Zottegem moeten voorkomen. Elisabeth werd er veroordeeld tot geseling, brandmerken en een verbanning uit Vlaanderen voor twintig jaar. Nu werd ze weer gegeseld, gebrandmerkt in de vorm van de galg en levenslang verbannen. Haar dochter diende een geseling te ondergaan en moest het gebied verlaten voor 25 jaar. In 1739 liep Elisabeth wéér tegen de lamp. Ze had nog eens gestolen en haar ban verbroken. Nu kreeg ze de strop [58].

In een aantal gevallen nam men zelfs niet eens de moeite om de streek te verlaten. Dat was niet altijd uit een gebrek aan respect voor de wet. Joos Du Mont verklaarde dat hij was blijven vertoeven in de streek om zijn vrouw en vier kinderen te onderhouden [59].

[56] VAN HEMELRYCK F., De criminaliteit..., p. 234-235.
[57] Voor 1759 werd immers op het platteland recht gesproken in de plaatselijke rechtbanken.
[58] S. A. A., LvA, nr. 13400, fol. 134-137, nr. 13401, fol. 130-157 en nr. 13402, fol. 103-104.
[59] S. A. A., LvA, nr. 13810.

3.3.2. Andere vormen van misdrijven tegen de openbare orde

Meineed en valse getuigenis vormden het tweede belangrijkste misdrijf tegen de openbare orde. Het gerecht én de centrale overheid tilden zwaar aan deze misdaad. Een ordonnantie uit 1744 richtte zich tegen laster, meineed, valse verklikking en dito getuigenis. Wie opzettelijk vervalste of daartoe aanzette moest ter dood worden veroordeeld. De rechters dienden deze regel strikt toe te passen. Een gerechtsofficier die op een of andere manier meehielp, diende dezelfde straf te ondergaan [60].

Meestal werd een beloning in het vooruitzicht gesteld om een valse getuigenis te geven. Cornelis D'hoe en Joannes Josephus Meert kregen in 1781 een levenslange gevangenisstraf in het Correctiehuis. Ze hadden meineed gepleegd bij het proces van een moordenaar. Ze gingen beiden geld krijgen als ze de moordenaar een alibi wilden verschaffen. De leenmannen waren uitermate misnoegd over deze zaak, die een misdaad onbestraft zou hebben gelaten en verantwoordelijk was geweest voor hoge gerechtskosten. Een gratieverzoek werd verworpen. De motivatie was de vermelde ordonnantie uit 1744 die diende te worden nageleefd. Bovendien was meineed schering en inslag bij het lage volk en een voorbeeld moest bijgevolg paal en perk stellen aan deze misdaden [61].

Het waren meestal landlopers en bedelaars die werden betrapt op het bezit van vervalste papieren of die een valse naam opgaven. Een paspoort diende om de politie tijdens klopjachten in staat te stellen om het spreekwoordelijke kaf van het koren te scheiden, maar ook hier was de praktijk ver van de theorie. Vele stadsoverheden leverden deze documenten af zonder veel toezicht en tegen geringe betaling. De valse papieren of dito namen dienden om een bezwarende levenswijze te verdoezelen. Joost Blommaert had een valse attestatie, die moest bewijzen dat hij vioolspeler was. In werkelijkheid bedelde hij om aan de kost te komen [62]. Men gaf eveneens valse ambten op. Jaspard Dooremont deed zich als een geneesheer voor. Voor deze euvele daad moest hij vergiffenis vragen aan het Leenhof en de vierschaar van Haaltert, zijn woonplaats. Daarbuiten mocht hij nog 14 dagen in de gevangenis nadenken over zijn misstap [63].

[60] R. O. P. B. A., deel V, p. 586-588, 4-1-1744.
[61] S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 77-79, nr. 13736 en Algemeen Rijksarchie Geheime Raad (GR), nr. 610A.
[62] S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 134.
[63] S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 23-24.

Opstand tegen de overheid manifesteerde zich alleen in het woelige jaar 1790. Voor het overgrote deel ging het om een pro-Oostenrijkse opstand. Dit was ten dele een louter sociale kwestie, geïnspireerd dor hoge broodprijzen en belastingen. Het epicentrum van dit oproer lag in een aantal dorpen in de Zwalmvallei [64].

Gevangenissen in het Ancien Régime hadden geen al te beste reputatie. Een groot deel verkeerde in een erbarmelijke toestand. Dronkenschap, corruptie en nalatigheid waren een ware plaag onder de cipiers. Ze waren ook niet zo ontoegankelijk als dat vandaag de dag het geval is, wat hulp van buiten vergemakkelijkte. Al deze factoren bevestigen weer de gebrekkige werking van het gerecht. Het was dan ook niet te verwonderen dat ontsnapping niet zo moeilijk was en regelmatig voorkwam. Jan Tasseel was erin geslaagd om met twee anderen te ontsnappen. Eén van de gevangenen had de houten vloer kunnen openbreken van hun cel. Ze verborgen zich de hele dag in het graan. Aan het veer te Pollare gingen ze uiteen [65].

Van desertie als specifieke aanklacht werden er ook enkele gevallen genoteerd. Normaliter werd dit misdrijf door een militaire rechtbank behandeld. Meestal kwam desertie in de onderzochte regio samen met andere delicten voor de rechtbanken, voornamelijk diefstallen en landloperij/bedelarij. Vele vagebonden hadden zich in het recente of verre verleden schuldig gemaakt aan vaandelvlucht uit de nationale en buitenlandse legers. Ook voor dit verschijnsel was de centrale overheid gevoelig. Het grote aantal ordonnanties met betrekking tot vaandelvlucht en de herhaalde publicatie ervan wijzen erop dat het verschijnsel in de legers van de Oostenrijkse Nederlanden vaak voorkwam. Als de soldaat de benen nam, dan was het meestal zijn eerste bekommernis om zo snel mogelijk zijn uniform en wapens kwijt te geraken. De gewone burger hielp hem liever in een dergelijk geval in plaats van hem uit te leveren aan het gerecht [66].

Het gerecht was echter niet mals voor deze bijstand. Zo werd Joos Colpaert veroordeeld tot zes jaar in het Correctiehuis omdat hij de wapens en het uniform van een deserteur had gekocht [67].

[64] Zie hiervoor ook: DE KEYZER B., Snap-shot uit de Brabantse Omwenteling, in: Het Land van Aalst, 22, 1970, (3), p. 109-116.
[65] S. A. A., LvA, nr. 14015.
[66] Voor desertie, zie ook: PEETERS B., Desertie uit de nationale regimenten van de Oostenrijkse Nederlanden in de 18e eeuw, in: Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis, 25, 1984, (5), p. 393-397.
[67] S. A.A., LvA, nr. 13732, fol. 200.

3.4. De daders

Meer dan 78 % van de uitvoerders van deze misdaden was van het mannelijk geslacht. Het waren vooral mannen die rondzwierven én zich bezondigden aan banbreuk. Maar ook andere misdrijven, zoals weerspannigheid of meineed, waren een quasi exclusief mannelijke aangelegenheid. De leeftijdspiramide vertoont gelijkenis met die van de landlopers en bedelaars. Het zijn dus voornamelijk mannen tussen de 20 en 34 jaar die vervolgd worden. Hetzelfde kan gezegd worden over de geletterdheid, die ook hier gering is. Idem voor de burgerlijke staat, maar toch zijn er ongeveer 40 % gehuwden bij. Dit kan dan weer verklaard worden door de banverbrekers die vrouw en kinderen hadden, wat hen motiveerde om in de streek te blijven vertoeven. De overgrote meerderheid was afkomstig uit de streek tussen Schelde en Dender. De meeste verbanningen die verbroken werden, waren immers uitgesproken door de plaatselijke rechtbanken. Ook waren misdrijven als meineed of opstand tegen de overheid typisch plaatselijke misdrijven. Ook nu weer waren de laagste economische groepen oververtegenwoordigd. Handwerkers en textielarbeiders waren wellicht gevoelig voor omkoping bij meineed. Bij crisissen waren ze de eerste om te revolteren, een patroon dat we weervinden bij de pro-Oostenrijkse opstand.

Dries Mertens
Leo de Bethunelaan 125/B5
9300 Aalst

BRONNEN EN LITERATUUR

1. Onuitgegeven bronnen

Stadsarchief Aalst (S.A.A.)

1. Stad Aalst (SA)

- nr. 1118: ondervragingen door burgemeester en schepenen van Aalst op last van de poortbaljuw van Aalst, 22-11-1754 tot 15-7-1763.

2. Land van Aalst (LvA)

- nrs. 13400 t/m 13402: rollen van het Leenhof.
- nr. 13732: vonnissenboek van het Leenhof, 1768-1794.
- Procesdossiers voor het Leenhof: nrs. 13810, 13812, 13876, 13904, 13912,13916, 13926, 13931, 13967, 14015, 14106, 14147 en 14016.

Algemeen Rijksarchief (A.R.A.)

- Geheime Raad (GR), Gratieverzoeken: nr. 610A.

2. Uitgegeven bronnnen

• Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens (R.O.P.B.A.), 3e serie, 1700-1794, dln. I, V en IX.
• Placcaerten van Vlaenderen (Placc. v. Vl.), deel V.

3. Studies

AERTS E. e.a., Centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795), Brussel, 1994.

AUGUSTYN B., PREVENIER W. e.a., Gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795, Brussel, 1997.

BOUSSERY K., Studie van het fenomeen vagebondage op de kasselrij Oudburg in de 18e eeuw, met een comparatieve aanvulling van de tweede helft van de 17e eeuw, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1986.

CAMERON I. A., Crime and repression in the Auvergne and Guyenne 1720-1790, Cambridge, 1981.

DE FEYTER S., De bende van Jan De Lichte, Onuitg. Lic. Verh., K. U. Leuven, 1979.

DE KEYZER B., Snap-shot uit de Brabantse Omwenteling, in: Het Land van Aalst, 22, 1970, (3), p. 109-116.

DESMET L., Het zigeunerplakkaat van 29-12-1725. Case-study: het Land van Aalst 1715-1750, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1991.

EMSLEY C., KNAFLA L. A., Crime history and histories of crime. Studies in the historiography of crime and criminal justice in Modern History, Londen, 1996.

GARNOT B., Quantitatif ou qualitatif? Les incendiaires au XVIIIe siècle, in: Revue Historique, 115, 1991, 579, p. 43-52.

GARNOT B., La perception des délinquants en France du XIVe au XIXe siècle, in: Revue Historique, 120, 1996, p. 350-363.

LAMARCQ D., De bende van Jan De Lichte volgens de processen van 1748, in: Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring, 22, 1978, (1), p. 13-64.

LIS C., SOLY H., VAN DAMME D., Op vrije voeten? Sociale politiek in: West-Europa (1450-1914), Leuven, 1985.

OTTE E., Criminaliteit in de kasselrij Oudburg 1700-1789, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1986.

PEETERS B., Desertie uit de nationale regimenten van de Oostenrijkse Nederlanden in de 18e eeuw, in Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis, 25, 1984, (5), p. 387-400.

ROETS A.-M., Sociale aspecten van de misdadigheid te Gent in de 18e eeuw, Onuitg. Lic. Verh., R. U. Gent, 1981.

VANBELLINGHEN M., Diefstal en heling van textiel: Antwerpen 1775-1785, in: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 21, 1996, (4), p. 385-406.

VANHEMELRYCK F., De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de Late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404-1789), Brussel, Verhandelingen van de Koninklijke Commissie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, 43, 1981, (97), 1981.

VANHEMELRYCK F., Ellendelingen tussen galg en rad (1400-1800), Antwerpen, 1984.

VAN ISTERDAEL H., Inventaris van het archief van het Land van Aalst (1342-1814), Brussel, 1994.

SIGNALEMENT

REGESTEN OP DE WETTELIJKE PASSERINGEN VAN DE STAD AALST

Met de publicatie van het eerste deel van de *Regesten op de Wettelijke Passeringen van de Stad Aalst* is het verschijnen van een monumentale reeks over de Aalsterse geschiedenis begonnen.

Auteur Wilfried Vernaeve werkte bijna twintig jaar aan de in totaal 13-delige reeks van telkens ongeveer 150 pagina's. Hierin worden de Aalsterse schepenakten uit de achttiende eeuw voor een groot publiek toegankelijk gemaakt.

Alostanae Historiae Fontes zoals de reeks genoemd wordt, geeft unieke gegevens over de bouwgeschiedenis in de stad, leningen, verkopen van gronden, weiden, allerlei financiële transacties enz .. van binnen de stadswallen en uit de drie praterijen, nl. Mijlbeek, Schaarbeek en Nieuwerkerken. De achttiende eeuw omvat in totaal 65 registers, die telkens per vijf archiefregisters samengebundeld worden. Het eerste deel dat inmiddels verschenen is omvat de periode 1700-1708 wat meer dan 600 schepenkennissen betekent.

Op de voorstelling van dit eerste deel op donderdag 24 maart in het prachtig gerestaureerd Oud Hospitaal prees eerste schepen en waarnemend burgemeester Gracienne Van Nieuwenborgh voor een talrijk opgekomen publiek Wilfried Vernaeve voor zijn jarenlange inzet voor de Aalsterse Geschiedenis en het ontsluiten van deze unieke bron van een voor leken zo moeilijke materie.

Stadsarchivaris Lieve Aernouts sloot zich daarbij aan, wees op het belang van deze rijke (en zo weinig gebruikte bron) die de 310 registers van de collectie wettelijke passeringen omvat, een collectie die bijna vier eeuwen overspant, en had tenslotte extra lovende woorden voor de wetenschappelijke gegrondheid en de uiterste accuraatheid van deze publicatie. Deze publicatie wordt - naar haar zeggen - een goudmijn voor licentiaatsstudies.

In zijn dankwoord wees de auteur - via een anekdote - op het belang van de strenge controle van de bronnen. Hij beklemtoonde eveneens dat het werk door zijn algemene inhoud de plaatselijke geschiedenis ver overstijgt en gaf een uitgebreid overzicht van zijn werkwijze en het gebruik van de verschillende indices: persoonsnamen, plaatsnamen, huisnamen, beroepen en een chronologische tabel.

Hij opperde eveneens de suggestie om de prachtige oude huisnamen, die via dit werk in het huidige straat-, plein- en marktbeeld perfect te situeren zijn, weer op de gevels aan te brengen. Een idee dat ons bijzonder enthousiast maakt! Dat zou niet alleen een blijvende bekroning zijn van een levenswerk en een uitzonderlijke inzet voor de geschiedenis van de stad, maar zou die geschiedenis voor alle Aalstenaars en bezoekers van de stad levendig en aanschouwelijk in het straatbeeld brengen.

Tot slot dankte Wilfried Vernaeve het Dirk Martenscomité en de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst, die de publicatie mogelijk maakten.

Technische gegevens

W.VERNAEVE. *Regesten op de Wettelijke Passeringen van de Stad Aalst*. 3 juli 1700 - 31 dec. 1708, Aalst, 2001.
Intekenen door overschrijving van 400 BEF op rekeningnummer 068-0500960-79 van het Dirk Martenscomité.
Het boek kan afgehaald worden op het Stadsarchief Aalst, Oude Vismarkt 2, te Aalst
Wenst u het thuis te ontvangen, gelieve dan 550 BEF (400 BEF + 150 BEF verzendingskosten) over te maken op het voornoemd rekeningnummer.

Freddy Caudron

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: 200 fr - 4.88 €
Volledige jaargang: 600 fr - 14.63 €

Niet alle jaargangen en nummers zijn nog in voorraad.

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz. : 1 200 fr - 29.27 €

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz. : 250 fr - 6.10 €

Kaarten van het voormalige "Land van Aalst" - kleurendruk:
- Horenhault (1596), 1988 : 1 000 fr - 24.39 €
- Sanderus, 1998 : 200 fr - 4.88 €

4 Reproducties - kleurendruk - 1998
- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen

per stuk: 200 fr - 4.88 €
volledige reeks in mapje: 500 fr - 12.20 €

De prijzen zijn te verhogen met de portokosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op: tel. 053 70 21 79.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade.

DE RIEMAECKER printing B V B A

50 1947 1997

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. (055) 21 14 04 • Fax (055) 21 20 00 • ISDN (055) 20 65 99
e-mail: info@deriemaecker.be • website: http://www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

Inhoud

JAARGANG LIII - 2001 - NUMMER 2

W. VAN DER SPIEGEL
Collaboratie, repressie en epuratie te Aalst (1940 - 1962) 73 - 114

D. MERTENS
Criminaliteit in de Stad Aalst en op het platteland tijdens de 18de eeuw (deel 1) 115 - 142

Signalement 143 - 144

2001